

Zapomenutí autoři Podkrkonoší (J. N. Lhota, J. N. Vřesnický)

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Jana Kalenská

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Hana Šmahelová, CSc.
Katedra českého jazyka a literatury

Zadání bakalářské práce

Zapomenutí autoři Podkrkonoší (J. N. Lhota, J. N. Vřesnický)

Jméno a příjmení: Jana Kalenská
Osobní číslo: P17000483
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání
Zadávající katedra: Katedra českého jazyka a literatury
Akademický rok: 2018/2019

Zásady pro vypracování:

Práce se zaměří na život a dílo několika spisovatelů, kteří sice nepatří k hlavním představitelům literatury 19. století, ale významně ovlivňovali kulturní život v regionu, zejména v období národního obrození.

Východiskem práce budou jednak archivní životopisné dokumenty, korespondence a záznamy v kronikách, jednak vybrané literární texty uvedených autorů. Výkladový a faktografický rámec pro zpracování těchto podkladů poskytnou dosavadní literárně historické a kulturně historické studie (viz Literatura). Studentka se bude v průběhu zpracování práce řídit pokyny vedoucího práce a bude pravidelně konzultovat její části.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

Primární literatura:

LHOTA, Jan Nepomuk: Miletín nad Bystřicí: Příběhy jeho a památky. Brno: Garn, 2012
Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Miletín, inv. Č. 114, kn. 20, Kronika města Miletína (1849 – 1930)
VŘESNICKÝ, Jan. Z roklí a strání: Črty a obrázky z Podkrkonoší. Praha: Šimáček, 1894

Sekundární zdroje:

BREJNÍK, Bohuslav. Z mého diáře. Jan Nálevka-Vřesnický. Předvoj. 1920, č. 22, s. 3
GRUND, Antonín. Z jičínských vzpomínek Jana Kavětoslava Lhoty. Památník státního čs. gymnázia Františka Lepaře v Jičíně. Jičín: Šmejcl, 1933, 134 – 140
HLAVATÝ Jan. Miletín nad Bystřicí Jana Nepomuka Lhoty [online], [vid. 9. 11. 2018], dostupné z: http://www.hlavati.cz/_hlavati/diploweb/diplomka/43lhota.htm
HLAVATÝ Jan. Poznámka k doplňku životopisu Jana Nepomuka Lhoty. Pod Zvičinou. 2014, XXXII, č. 5, s. 25– 26
JIRÁSKO František. Jan Nepomuk Lhota. Pod Zvičinou. 2014, XXXII, č. 4, s. 20 – 21
LF. Obrozenec literát Jan Nepomuk Lhota. Předvoj. 1975, XVI, č. 28, s. 3
PLCH, Jaromír. Souhvězdí domova: o životě a díle básníků a spisovatelů Českého ráje. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1960
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický – zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (1). Pod Zvičinou. 2007, XXV, č. 1, s. 9 – 12
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický – zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (2). Pod Zvičinou. 2007, XXV, č. 2, s. 8 – 10
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický – zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (3). Pod Zvičinou. 2007, XXV, č. 3, s. 11 – 13
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický – zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (4). Pod Zvičinou. 2007, XXV, č. 4, s. 13 – 15
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický – zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (5). Pod Zvičinou. 2007, XXV, č. 5, s. 17 – 19
WOLF, Vladimír – HALÍČKOVÁ, Dana. Jan Nepomuk Lhota (Život a dílo). Krkonoše Podkrkonoší 4, 1. vyd. Hradec Králové: Nakladatelství Kruh, 1969, s. 254 – 296

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Hana Šmahelová, CSc.
Katedra českého jazyka a literatury

Datum zadání práce:

30. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2020

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

prof. PhDr. Oldřich Uličný, DrSc.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

11. prosince 2020

Jana Kalenská

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní doc. PhDr. Haně Šmahelové, CSc. za její ochotu, trpělivost a cenné rady během tvorby této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat Státnímu okresnímu archivu v Jablonci nad Nisou, SOkA v Jičíně a SOkA v Semilech, kde mi poskytli nejen kronikářské záznamy, ale i dobové články.

Anotace

V této bakalářské práci jsou popsány životy a díla dvou zapomenutých autorů z Podkrkonoší. Jan Nepomuk Lhota a Jan Nálevka Vřesnický nepatří mezi známé autory 19. století, ale i tak svou činností přispěli hlavně do regionální literatury. Dobrý vztah k rodnému Podkrkonoší není patrný pouze z jejich děl *Miletín nad Bystřicí* od Lhoty nebo *Cestou lopotnou* od Vřesnického, ale i z příspěvků do časopisů, ve kterých Lhota popisoval zvyky a tradice typické pro oblast Podkrkonoší a Vřesnický ve svých příspěvcích kladl důraz hlavně na vlasteneckou výchovu dětí a oblast Pojizeří, kde strávil mnoho let. Součástí práce je i literárně historický kontext obou autorů. U Lhoty 30. – 40. léta 19. století a u Vřesnického 80. léta 19. století, během kterých publikovali nejvíce textů.

Klíčová slova: Jan Nálevka Vřesnický, Jan Nepomuk Lhota, Květoslav Bystřický, literatura 19. století, literatura pro děti a mládež, Podkrkonoší

Annotation

This bachelor thesis describes lives and works of two forgotten authors from Podkrkonoší. Jan Nepomuk Lhota and Jan Nálevka Vřesnický are not among the famous authors of the 19th century, but they contributed mainly to regional literature. Their good relationship with their native Podkrkonoší can be seen not only from their works *Miletín nad Bystřicí* by Lhota or *Cestou lopotnou* by Vřesnický, but also from their contributions to magazines in which Lhota described the customs and traditions typical of the region of Podkrkonoší and Vřesnický in his contributions he emphasized mainly the patriotic education of children and the region of Pojizeří. Part of the work is the literary-historical context of both authors. Lhota published the most text at 30th – 40th years of 19th century and Vřesnický published the most text at 80th years of 19th century.

Keywords: Jan Nálevka Vřesnický, Jan Nepomuk Lhota, Květoslav Bystřický, literature of 19th century, literature for children and young adults, Podkrkonoší

Obsah

ÚVOD	10
1. JAN NEPOMUK LHOTA	11
1.1. Literárně historický kontext tvorby J. N. Lhoty v 1. polovině 19. století	12
1.2. Literární tvorba Jana Nepomuka Lhoty.....	14
1.2.1. Spolupráce J. N. Lhoty s časopisy.....	14
1.2.1.1. Květy (Květy české).....	14
1.2.1.2. Večerní vyražení.....	16
1.2.2. Knižní tvorba J. N. Lhoty	18
1.2.2.1. Miletín nad Bystřicí.....	18
2. JAN NÁLEVKA VŘESNICKÝ	21
2.1. Literárně historický kontext tvorby J. Nálevky Vřesnického v 2. polovině 19. století	23
2.1.1. Literatura pro děti a mládež.....	23
2.2. Literární tvorba Jana Nálevky Vřesnického	25
2.2.1. Spolupráce J. N. Vřesnického s časopisy	25
2.2.1.1. Štěpnice	25
2.2.1.2. Besedy lidu.....	26
2.2.1.3. Malý čtenář.....	28
2.2.1.4. Osvěta.....	31
2.2.2. Knižní tvorba J. N. Vřesnického	32
2.2.2.1. POEZIE	32
2.2.2.1.1. Pod bělorudým praporem	32
2.2.2.2. PRÓZA.....	36
2.2.2.2.1. Dědoušek.....	36
2.2.2.2.2. Z roklí a strání	38
2.2.2.2.3. Cestou lopotnou.....	41
3. SHRUTÍ	43
4. ZÁVĚR	44
5. SEZNAM LITERATURY	45
5.1. Prameny.....	45
5.2. Primární literatura.....	45
5.3. Sekundární literatura	46

ÚVOD

Tato bakalářská práce se věnuje dvěma zapomenutým autorům z 19. století z Podkrkonoší, kteří se zapojili nejen do časopisecké činnosti, ve které dali najevo své postoje k vlasti, ale vydali i několik knih. Většina jejich děl vyšla pouze v době sepsání a přečtení je tak možné pouze v Národní knihovně nebo v archivech, ve kterých se nachází i informace o životních událostech těchto autorů. Cílem bakalářské práce není pouze zobrazit život a vlastenecké cítění autorů, pro většinu dnešní populace neznámých, ale i jejich vztah k rodnému místu, kde o nich nějaké povědomí lidé mají.

Práce je rozdělená na dvě části podle autorů a doby jejich tvorby. První část popisuje život a dílo Jana Nepomuka Lhoty, který často vystupoval pod pseudonymem Květoslav Lhota. Jeho životopis není v práci příliš obsáhlý. Více pozornosti je věnováno jeho příspěvkům v časopisech, vlivu v literatuře, který nebyl díky jeho známostem s K. H. Máchou a K. J. Erbenem zanedbatelný, a hlavnímu historickému dílu *Miletín nad Bystřicí* (1888), kterým si splnil svůj sen napsat historické dílo o rodném městě.

Druhá část se věnuje Janu Nálevkovi Vřesnickému. Jeho tvorba se oproti Lhotově zaměřuje na mladší čtenáře, což souviselo s jeho učitelským povoláním, které vykonával celý život. Básně, které pro děti napsal, měly převážně vychovávat a vzbuzovat v dětech vlastenecké cítění. Vřesnický nepsal pouze pro děti, ale vydal i dílo *Znělky učitelské* (1892), které jsou určené hlavně pro učitele a mohou být využité i jako pedagogické rady. Ačkoli byl Vřesnický literárně činný i v 1. polovině 20. století, tato díla v bakalářské práci popsána nejsou, kromě díla *Cestou lopotnou* (1922), které zobrazuje život v jeho rodné vesnici a je velmi často mylně považované za malou kroniku Vřesníku.

Mezi hlavní zdroje, o které se bakalářská práce opírá, patří kronikářské záznamy, dobové časopisecké články, kritické názory na některá jejich díla, ale i studie, které už dříve vyšly.

1. JAN NEPOMUK LHOTA

Jan Nepomuk Lhota se narodil 15. května 1811 Anně Lhotové, rozené Erbanové, a Františku Lhotovi, obchodníkovi se sklem.¹ Miletínskou školu Lhota navštěvoval do roku 1822, kdy se svými rodiči odjel do Hostinného² v Podkrkonoší. Rodiče s ohledem na chlapcovu malou tělesnou zdatnost rozhodli, že se stane knězem.³

V roce 1824 nastoupil Lhota na gymnázium do Jičína, kde se během studií seznámil na přednáškách profesora Františka de Paula Šíra s českou literaturou. „*Profesor Šír, ctihodný vlastenec, mluvil u vykládání klasiků také o naší české literatuře, o našem mateřském jazyku. Vždy po škole ráno i odpoledne vyprovázeli jsme jej všichni k jeho bytu a cestou vykládal nám českou mluvnici, půjčoval mně české knihy a dle jeho přání pracovali jsme, kdo chtěl, úlohy, překlady také česky. Za úlohy dostávali jsme epigramy, elegie, ódy aj. Tu teprve jsem zvěděl o naší české literatuře, o níž jsem potud zcela nic nevěděl.*“⁴ Během studií podnikal Lhota spolu s dalšími studenty jičínského gymnázia a s K. J. Erbenem výlety po okolí. V Jičíně zůstal Lhota do roku 1830, kdy studia dokončil a odešel studovat Filosofickou fakultu do Prahy.⁵

V Praze navštěvoval i studia psychologie, kvůli učitelskému povolání. Nakonec v roce 1832 začal studovat práva.⁶ I nadále se stýkal s literáty, kteří v té době v Praze působili. Patřil mezi ně například J. K. Tyl, K. J. Erben, K. H. Mácha a další. Máchovi známí se scházeli v bytě jeho rodičů, kde si navzájem předčítali vlastní texty. Lhota díky svému nadšení pro lorda Byrona, jehož texty překládal, dostal přezdívku „lord“. Na tato sezení později přivedli i mladého Erbena.⁷ Studia, během kterých se seznámil s mnoha osobnostmi, které napomohly jeho literární činnosti, jako byl K. V. Zap nebo F. B. Tomsa, ukončil v roce 1836 a odešel do Hradce Králové, kde se seznámil s profesorem Klicperou a pravidelně se účastnil ochotnického divadla.⁸

V roce 1843 odchází Lhota na návrh krajského úřadu do Trutnova na místo výpomocného referenta při magistrátu. Tato doba znamenala na krátký čas úpadek jeho literární

¹ JIRÁSKO František. Jan Nepomuk Lhota. *Pod Zvičinou*. 2014, **32**(4), s. 20

² V tehdejší době bylo město německé

³ WOLF, Vladimír – HALÍČKOVÁ, Dana. Jan Nepomuk Lhota (Život a dílo). *Krkonoše Podkrkonoší 4*, 1. vyd. Hradec Králové, Nakladatelství Kruh 1969, s. 255

⁴ GRUND, Antonín. Z jičínských vzpomínek Jana Květoslava Lhoty. *Památník Lepařova gymnasia v Jičíně*. 1. Jičín: Podpůrný spolek, 1933, s. 139

⁵ Tamtéž, s. 134

⁶ WOLF, Vladimír – HALÍČKOVÁ, Dana. Jan Nepomuk Lhota (Život a dílo). *Krkonoše Podkrkonoší 4*, 1. vyd. Hradec Králové, Nakladatelství Kruh 1969, s. 256

⁷ JANSKÝ, Karel. *Karel Hynek Mácha: život uchvatitele krásy*. Autor úvodu Karel KREJČÍ. Praha: Melantrich, 1953, s. 83-84

⁸ LF. Obrozenecký literát Jan Nepomuk Lhota. *Předvoj*. 1975, **16**(28), s. 3

činnosti. V Trutnově nebyl Lhota také spokojený, protože se jednalo o německé město a jeho finanční zajištění nebylo dostatečné. Po pěti letech v Trutnově byl za hořícký okres zvolený poslancem do říšského sněmu, kde se blíže seznámil s Františkem Palackým a podporoval jeho postoje.⁹ V době rozpuštění říšského sněmu odjel Lhota spolu s ostatními poslanci zpět do Českých zemí.

Po rozpuštění Kroměřížského sněmu a vydání Březnové ústavy v roce 1849 vystřídal Lhota několik měst na pozici podkrajského hejtmána. Nejprve nastoupil do Nového Města nad Metují, odkud odešel do Vrchlabí, později do Jaroměře, kam byl „za trest“ odvelen.¹⁰ Po prusko-rakouské válce v roce 1868 nastoupil do důchodu, během kterého si splnil jeden ze svých snů. Cestoval po okolí Smiřic a Miletína a sbíral informace pro své největší dílo – *Miletín nad Bystřicí*.

Jan Nepomuk Lhota zemřel 13. října 1890 ve věku 79 let ve svém rodném domě v Miletíně.¹¹

1.1. Literárně historický kontext tvorby J. N. Lhoty

v 1. polovině 19. století

Literární činnost Jana Nepomuka Lhoty spadá do 30. – 40. let 19. století, kdy se v Praze stýkal se spisovateli jako byl Mácha nebo Erben a zároveň začal přispívat básněmi a povídkami z cest v Podkrkonoší do časopisů jako byl *Čechoslav*, *Květy* nebo *Večerní vyražení*.

Z hlediska širšího literárního kontextu patří jeho tvorba do doby, kdy se začala formovat česká buržoazie jako celek, který měl své společné zájmy a potřeby. Národní hnutí, které navazovalo na své předchůdce z 10. a 20. let 19. století, mělo vejít na veřejnost a napomoci upevnění a zrealnění národní literatury, čehož byl součástí i Lhota. Minulost začala být postupně chápána jako povzbuzení pro snahy současné doby a velmi často se národní buditelé inspirovali hlavně v husitství. Větší cenu měl folklor domácí, který úzce souvisel s venkovem a byl pro většinu lidí důvěrný, oproti folkloru slovanskému. Příkladem díla může být trojsovkový soubor *Písně národní v Čechách* od K. J. Erbena z roku 1842 – 1845.¹²

Revoluce v okolních zemích, kvůli kterým muselo mnoho lidí přes Čechy odejít, umožnily české literatuře navázat kontakt se světovým literárním vývojem, hlavně s romantismem polským a anglickým, kam patřil například Byron, kterého si Lhota oblíbil a

⁹ LF. Obrozenec literát Jan Nepomuk Lhota. *Předvoj*. 1975, **16**(28), s. 3

¹⁰ Tamtéž

¹¹ Do dnes je na domě pamětní tabule

¹² VODIČKA, Felix. *Dějiny české literatury*. 2., Literatura národního obrození. Praha: ČSAV, 1960, s. 310

překládal jeho díla. Ve 30. letech měl romantismus oporu jen v malé části české společnosti, která svým životním stylem a postoji byla zakotvena v *biedermeieru*. Právě s tím souvisí přetrvávající strach z novot, které narušovaly dosavadní pohodlí a vyvolávaly nebezpečí, neboť ideálem byl poklidný a skromný blahobyť.¹³

Česká buržoazní společnost se více vyhranila až v polovině 40. let 19. století, kdy se spojila s částí šlechty a mohla tak prosazovat svůj program. Hlavním mluvčím se stal Karel Havlíček.¹⁴ Ve 30. a 40. letech 19. století se na tvorbě podílely dvě generační skupiny. První představovali spisovatelé z Jungmannova období, jako byl například F. L. Čelakovský, J. Kollár; k mladší generaci, narozené okolo roku 1810, patřili například K. J. Erben, J. K. Tyl, K. H. Mácha, Karel Sabina a další. Právě oni měli nejvíce předpokladů k pochopení nové situace, aby se mohli stát avantgardou pro nově se rozvíjející společnost. Druhá generační skupina se objevila přibližně o 10 let později, kam patřil Karel Havlíček nebo Božena Němcová.¹⁵

Literatura ve 30. a 40. letech měla cíle hlavně vlastenecky propagační a výchovné. Zobrazovala problémy národního růstu a nabádala k jejich řešení. Propagovala důležitost mateřského jazyka a snažila se rozšířit jej z úzkého učeneckého prostředí do širší veřejnosti. S tím souvisela snaha tvořit díla přístupným srozumitelným stylem, probouzet zájem o minulost národa, ale také o aktuální problémy rodící se české společnosti. V tomto směru vynikal ve svých dramatech a povídkách zejména J. K. Tyl.

Revoluce v roce 1848 měla na literaturu veliký dopad. Urychlila její proměnu v podobě vzniku nových literárních druhů, hlavně publicistických, a podpořila demokratizaci uměleckého zobrazování. Během tzv. „jara národů“ literatura nejen sledovala situaci, ale snažila se veškerého dění i účastnit. Měla podporovat boj společnosti za svobodu a pomáhat řešit otázky nového uspořádání života.¹⁶

Během 30. a 40. let se v odvětví poezie rozvíjely všechny žánry, vznikl nový typ balady a tzv. lyricko-epická povídka, rozvíjela se ohlasová poezie a docházelo k rozkvětu i subjektivní lyriky. Vznikala také satirická poezie, společenská poezie, společenský zpěv nebo deklamovánky.¹⁷ Lyrika během revoluce oslavovala vzniklou svobodu a povolávala národ do

¹³ JIRÁT, Vojtěch. Úloha „biedermeieru“ v českém národním obrození. *Portréty a studie* (ed. J. Čermák). Praha, Odeon, s. 548-551

¹⁴ VODIČKA, Felix. *Dějiny české literatury*. 2., Literatura národního obrození. Praha: ČSAV, 1960, s. 314

¹⁵ Tamtéž, s. 315 - 316

¹⁶ Tamtéž, s. 464

¹⁷ Tamtéž, s. 343

bojů za obranu. Četnou částí poezie se staly písně, které většinou vycházely anonymně na letácích. Jejich témata byla zrušení roboty, pád cenzury, národní práva a další.¹⁸

Próza oproti poezii získávala postupem času plnější verzi. Začínal se v ní odrážet společenský a národní rozvoj a snažila se zaujmout epickým vyprávěním, které mělo působit jako živý a názorný obraz postav a prostředí. Próza během revoluce upadala a oproti poezii se nedokázala odtrhnout od historické tematiky, která byla v dřívější době aktuální. Někteří autoři se snažili zachytit vztahy v české společnosti, ale ani to nepomohlo k tomu, aby se próza přiblížila úspěšnosti poezie. K obratu začalo docházet až v 50. letech 19. století.¹⁹

1.2. Literární tvorba Jana Nepomuka Lhoty

1.2.1. Spolupráce J. N. Lhoty s časopisy

Časopisy ve 30. a 40. letech, během kterých přispíval i Lhota, začaly mít vyhraněný charakter a stabilizovala se jejich existence. Mezi hlavní časopisy patřily *Květy* a *Česká včela*. Literární obsah většiny časopisů se v polovině 40. let přeměnil na témata politická. V březnu 1848 byla zrušená cenzura, díky čemuž mohli novináři zastávat pevně dané stanovisko, formovat politické vědomí čtenářů a nabádat je k podpoře politické koncepce, kterou sami zastávali. Tisková svoboda skončila v květnu 1849 vydáním zákona o tisku, kvůli kterému některé noviny zanikly nebo se opět přeorientovaly na zábavná periodika.²⁰

Během života přispíval Lhota do několika časopisů velmi často pod svým pseudonymem Květoslav. Mezi známé časopisy patří *Česká včela*, *Pražské noviny* nebo *Pražský večerní list*. Jedny z prvních básní se objevily v časopise *Večerní vyrazení*, kam přispíval v roce 1831. Z literárních časopisů přispíval nejdéle do časopisu *Květy*, kde se jeho příspěvky objevovaly v letech 1834 – 1848. Před vznikem tohoto časopisu přispíval i do časopisu *Jindy a nyní*, který mu předcházel. Z časopisů mimo uměleckou literaturu přispíval mezi roky 1861 – 1873 do *Památek archeologických* nebo v roce 1861 do časopisu *Právník*.

1.2.1.1. *Květy (Květy české)*

Tento časopis vznikl v roce 1834 změnou názvu časopisu *Jindy a nyní*, který v letech 1828 – 1832 redigoval Jan Hýbl. V roce 1833 začal časopis redigovat J. K. Tyl, který nejprve změnil podtitul na *Národní zábavník pro Čechy, Moravu a Slovany v Uhřích* a na začátku roku 1834, údajně na podnět Františka Palackého, který časopis charakterizoval jako „nové květy na

¹⁸ VODIČKA, Felix. *Dějiny české literatury*. 2., Literatura národního obrození. Praha: ČSAV, 1960, s. 478

¹⁹ Tamtéž, s. 479 - 480

²⁰ Tamtéž, s. 468

štěpu naší literatury“, změnil název celého časopisu na *Květy české* s podnázvem celého ročníku: *Listy zábavné pro všeliký stav*.²¹ Tento název vydržel pouze jeden rok, poté byl opět upraven na: *Květy* s podtitulem *Národní zábavník pro Čechy, Moravany i Slováky*. František Bačkovský k názvu časopisu napsal: „Název „Květy“ byl velmi případný; na ten čas nemohlo býti vhodnějšího pro nejprřednější časopis český. Písemnictví české v časopise tomto skutečně kvetlo a kvetlo utěšeně, nesouc i hojné ovoce. Bylyť „Květy“ cvičebním rejdištěm mladým, bujarým spisovatelům, jichžto množství přihlašovalo se ku práci na roli písemnictví... příspěvky jejich, ačkoli mnohdy nedospělé, jevíly neobyčejnou vroucnost a živost vlasteneckou, kterážto vlastnost, jakož i lehký, srozumitelný sloh zjednaly „Květům“ záhy skoro veškeru tehdejší čtenářstvo české, takže v národě českém za dob předbřeznových nebylo vůbec mocnějšího působivějšího hloučku literárního nad hlouček, který skupily okolo sebe „Květy“.“²² Jedná se tedy o časopis, který na svém počátku představoval základnu pro nástup tzv. generace 30. let 19. století.

V době příspěvků Lhoty byl redaktorem J. H. Pospíšil²³, kterého v roce 1837 vystřídal J. Pospíšil až do r. 1846, kdy jeho místo převzal J. Malý. Spolu s J. Pospíšilem spolupracoval v redakci například i K. J. Erben a K. B. Štorch, který se stal odpovědným redaktorem v roce 1848 spolu s K. V. Zapem. Z počátku vycházel časopis v Praze a v Hradci Králové, ale od roku 1839 začal vycházet pouze v Praze.²⁴ Prvních 9 ročníků bylo tištěno švabachem, který byl někdy zkombinovaný s latinkou. Od roku 1943 převládla hlavně latinka.

Hlavní část časopisu tvořily básně, které ze začátku zahajovaly celé číslo, drobnější prozaické útvary jako povídky, pověsti nebo humoresky. Objevovaly se i novelistické prózy s tématem historie nebo současnosti, které byly publikované na pokračování. Díky cestopisům nebo črtám mohly *Květy* zastupovat do jisté míry i denní noviny. Pravidelnými částmi byly i dopisy pražských a mimopražských přispěvatelů. Tato tradice vydržela po celou dobu vydávání časopisu. V roce 1848 v časopise převládla publicistika a politické zpravodajství na úkor beletrie. Otiskovány byly petice, provolání nebo komentování Slovanského sjezdu. *Květy* přestaly vycházet po 75. čísle v roce 1848. Obnoveny byly v roce 1850, ale ještě tentýž rok

²¹ FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L.. Praha: Academia, 1993, s. 1087

²² BAČKOVSKÝ, František. O "Květech." *Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Praha: J. H. Pospíšil, 1885, 7(7), s. 12

²³ Na obálce časopisu se tiskne jeho jméno, ale fakticky byl redaktorem J. K. Tyl

²⁴ FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L.. Praha: Academia, 1993, s. 1087

kvůli slabé účasti zanikly. V roce 1865 Jan Neruda a Vítězslav Hálek navázali na Tylovy *Květy* dalším vydáváním tohoto časopisu.²⁵

Spolu se Lhotou do časopisu přispíval i K. J. Erben, K. H. Mácha, V. B. Nebeský, K. Sabina, L'. Štúr a další. Všechny příspěvky, které do časopisu Lhota napsal, má podepsané svým pseudonymem Květoslav.

Lhota přispíval do časopisu prozaickými útvary. Některé se vracely hluboko do historie jako například povídka *Přísný manžel a otec*, která se vrací do doby Fridricha Viléma, pruského krále, a je v ní popsán život tehdejších dívek, které se neměly učit číst ani psát. Na pokračování vycházely *Pověsti a zvyky na Krkonoších*, které se opíraly o Lhotovo cestování tímto pohořím. Čtenáře seznamuje například s kohoutími zápasy, které se konaly během Císařského posvícení. Velmi dobře popisuje nejen okolní krajinu a tento zvyk, ale i tradiční oblečení, které celé posvícení doprovázelo. „*Oko moje toulalo se po tomto mladém světě, a milerádo prodlelo na divčinách, jenžto zde v bílém, červeném i modrém oděv svátečním vyšňořeny... Dívky byly buď prostovlasé, buď měly šátek kolem hlavy zatočený, takže jeho dva konce na ramena dolů visely, silné, co pancíře, šněrovačky, krátké suknice, a rukáv vyhrnuté. Jonáci měli kazajky nejvíce z manšestru, jakož i vesty téhož druhu, krátké koženky a vysoké boty.*“²⁶ Lhota popisuje i tradiční Svatojánské ohně, které se konaly 23. června, kdy se zapálil velký oheň a házelo se zapálenými ometenými košťaty z proutí, skákalo se přes oheň a hrála hudba. Poslední zvyk, který Lhota popisuje ze svých cest, je tradiční večerní vyprávění příběhů, kde se čtenáři mohou podle vyprávěné pověsti dozvědět, jak vznikl název Trutnov.

1.2.1.2. Večerní vyražení

Tento časopis vycházel v letech 1830 – 1834. V době, kdy do něho Lhota přispíval, nesl časopis podtitul: *Časopis k užitečnému a kratochvilnému čtení* a redaktorem; jako vydavatelem byl V. R. Kramerius. První rok se nejednalo přímo o časopis, jelikož jeho části vyplňovaly Krameriovy překlady, které byly doplněné krátkými příběhy a anekdotami.²⁷ O rok později získal časopis bohatší obsah a pravidelněji vycházel. Určený byl pro širší okruh čtenářů díky nenáročnému čtení a byl tištěný švabachem. V roce 1831 byly nejvíce otiskovány básně, dále se v časopisu objevily historické a mravoučné povídky, poučné články z oblasti zeměpisu, hospodářství atd. Nejvíce se objevují básně od J. N. Lhoty, pod pseudonymem

²⁵ FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L.. Praha: Academia, 1993, 1091

²⁶ KVĚTOSLAV. *Pověsti a zvyky na Krkonoších. Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Praha: J. H. Pospíšil, 1835, 2(4), s. 34

²⁷ *Lexikon české literatury*. 4, S-Ž. sv. II, U-Ž. ISBN 978-80-200-1671-3, s. 1271

J. L. Květ Bystřický nebo Čechomil Čechovský, dalšími spisovateli byli K. B. Štorch, F. B. Tomsa, K. J. Erben nebo K. H. Mácha. Kvůli nízkému předplatnému v roce 1834 časopis zanikl.²⁸

Lhotovy básně v časopise popisují jeho rodné místo, jako báseň *Poslání* nebo *Lesy Miletínské*, a mají buditelské cítění, které je patrné v básni *Na slavička*, kde se objevují jména jako Klicpera, Kollár, Turinský a Hanka.

Poslání

...

*Znáš-li v dálce onu horu,
Krákonošů příbuznou?
Znáš-li dub tam v temném boru,
Onde lipu košatou?*

*Hled! Tam bystré břeh Bystřice,
Kde sem s bývalou chodíval,
Kde sem různé její líce,
Láskou pojen, celoval!*

...²⁹

Lhota do časopisu přispíval i prózou, například *Lázně Miletínské*, ve kterých popisuje místo, kde se lázně nacházely a jejich postupnou proměnu. Na pokračování vycházela i *Cesta k domovu*.

Poté, co se Lhota během studií v Jičíně začal zajímat o českou literaturu díky profesorovi Šírovi, pověděl o něm Erbenovi, což pravděpodobně napomohlo tomu, že začal Erben psát česky. Sam Lhota o této situaci pověděl: „*Vypravoval jsem jednoho dne na hrázi u Penížka blíže panského mlýna Karlu Erbenovi o profesorovi Šírovi a jeho přednášce o naší české literatuře. Erben pak mně sdělil, jaké básně v německé řeči sám sepsal. Zmínil jsem se mu, že prof. Šír nám říká, že po Německu básniti, po Německu sepišovati jest nositi dříví do lesa, kdežto naší literatuře i maličkost jest pokrokem. Erben se nad tím pozastavil a od té doby přestal po Německu básniti. Později si vzpomněl na tuto naši rozmluvu a věnoval mně na památku*

²⁸ Lexikon české literatury. 4, S-Ž. sv. II, U-Ž. ISBN 978-80-200-1671-3, s. 1271

²⁹ BYSTRICKÝ, L. Květ. Poslání. *Večerní vyrazení: k užitečnému a kratochvilnému čtení*. Praha: V. R. Kramérius, 1831, 1(48), s. 377

znělku, vytištěnou v časopise „Večerní vyražení“. Erben se stal výtečným básníkem, jeho básně a spisy okrasou naší literatury.“³⁰

Touha

(J. Lh**vi)

...

Příteli! Vše trud mi v srdce leje,

Netěší mne víc ni háj ni hráz,

Už tak často bavívali nás:

Tebou, tebou vše se na mne směje.

Tebe patří slávy Čechů sídlo,

Květoplodné břehy Vltavy,

Libuše a Otakara bydlo:

Mé co srdce toužebně ti bije,

V stranu zíraje, kde zábavy

Mé dlí předmět vzdychám: „Tamť on žije.“³¹

1.2.2. Knižní tvorba J. N. Lhoty

1.2.2.1. Miletín nad Bystřicí

Toto dílo s podtitulem: *Příběhy a jeho památky* vyšlo poprvé v roce 1888. Nové vydání knihy vyšlo v roce 2012 v nakladatelství GARN. V úvodu knihy autor seznamuje čtenáře s průběhem psaní celé knihy, se zdroji, se kterými spolupracoval, a stručně shrne, jaké rozmezí kniha popisuje. Kniha je dále rozdělená na *Oddíl dějepisný* a *Oddíl místopisný*.

Oddíl dějepisný se dále dělí na šest kapitol: *Doba do zakládání měst, Doba od zakládání měst do války Husitské, Doba rozbrojů Husitských do bitvy na Bílé Hoře, Doba od bitvy Bělohorské do zrušení nevolnictví, Doba od zrušení nevolnictví do zrušení poddanství, Doba samosprávy obecní*. Každá kapitola se dělí na další podkapitoly. Nejprve autor čtenáře seznámí se všeobecnými událostmi, které zasáhly i Miletín a souvisely s jeho vývojem. Čtenáři si mohou přecíst problémy, se kterými se Miletín potýkal v době rabování Otty Braniborského, co se stalo s místním klášterem během Žižkových bojů, jak se v průběhu let měnila činnost Řádu

³⁰ GRUND, Antonín. Z jičínských vzpomínek Jana Květoslava Lhoty. *Památník Lepařova gymnasia v Jičíně*. 1. Jičín: Podpůrný spolek, 1933, s. 139

³¹ ERBEN, K. Jarmil. Touha. *Večerní vyražení: k užitečnému a kratochvilnému čtení*. Praha: V. R. Kramérius, 1831, 1(24), s. 185

německých rytířů nebo co znamenaly Selské bouře pro Miletín. Druhá až šestá kapitola je doplněná další částí, která se podrobněji zabývá významnými jmény a událostmi, které miletínskou historii více ovlivnily. Jedná se například o Pány Smiřické ze Smiřic, Pány z Valdštiny, Sedmiletou válku, požár z roku 1846 nebo válku v roce 1866. Všechny tyto části jsou historické, některé částečně i životopisné.

Ke druhé kapitole patří příběh ze 13. století s názvem *Bohuslav a Berta*, o kterém autor v knize napsal: „*Hormayerův Archiv für Geschichte etc. ročník 1824 obsahuje povídku o události v miletínském klášteře z doby Německých rytířů, kteráž pro svou zajímavost měž tuto místa.*“³² V roce 1831 ji Lhota předal *Časopisu českého Muzea*. Tato povídka vyšla i v roce 2011 na pokračování v časopise *Pod Zvičinou*. Součástí je i báseň, kterou Berta zpívala po smrti rodičů. Téměř stejná báseň se nachází i v Rukopisu Královédvorském.

*Ach vy lesy, tmavé lesy,
lesy Miletínské!
Čemu vy se zelenáte
v zimě, v létě rovno?*

*Ráda bych já neplakala,
nermoutila srdce:
A řekněte, dobří lidé,
kdo by neplakal zde?*

*Kde můj otec, otec milý?
pohřben v hrobečku.
Kde má máti, dobrá máti?
tráva na ní roste.*

*Nemám bratra, nemám sestry,
jinocha mi vzali.³³*

*Ach vy lesi, tmaví lesi,
lesi Miletínští!
čemu vy se zelenáte
v zimě, v létě rovno?*

*Ráda bych já neplakala,
nermútila srdce;
a řekněte, dobří ludie,
kto by neplakal zdě?*

*Kdě můj otčík, otčík milý?
zahřeben v rovečce!
Kdě moje máti, dobrá máti?
travka na níj roste!*

*Ni bratra, ni mi sestry,
junošu mi vzechu!³⁴*

³² LHOTA, Jan Nepomuk. *Miletín nad Bystřicí: příběhy jeho a památky*. Brno: J. N. Lhota, 1888, s. 22

³³ Tamtéž, s. 38 - 39

³⁴ Opuštěná. PÍČ, Josef Ladislav. *Rukopis Královédvorský*. Praha: Melantrich, 1912, s. 49

V *Oddíle místopisném* se čtenář může dozvědět o podrobné poloze, kde se Miletín nachází. „*Město Miletín leží uprostřed rozsáhlého, lesy ověňčeného údolí nad Bystřicí, na úpatí vrchu Zvičiny mezi Jičínem, Králové Hradcem, Bydžovem a Králové Dvorem.*“³⁵ Není zde popsána pouze poloha města, ale i druh půdy, potoky a rybníky, které k panství patřily, další pozemky, ze kterých jsou dnes samostatné vesnice jako je Vřesník, Tetín, Rohoznice, Červená Třemešná a další. V ostatních částech je popsána proměna náměstí od dob, kdy se uprostřed nacházel rybník,³⁶ až téměř k současné podobě, vývoj zámku, kostela, fary, školy a učitelů, Svatojánských lázní nebo chudobince. Názvy jednotlivých vesnic, v dřívější době Miletínských panství, Lhota doplnil o historické okamžiky, které je postupně dovedly pod správu Miletína.

³⁵ LHOTA, Jan Nepomuk. *Miletín nad Bystřicí: příběhy jeho a památky*. Brno: J. N. Lhota, 1888, s. 157

³⁶ Plastika původního rozložení v rodném domku Erbena

2. JAN NÁLEVKA VŘESNICKÝ

Jan Nálevka se narodil 31. května 1856 na Vřesníku³⁷ do rolnické rodiny. Celé dětství strávil v rodné vsi, ale do školy docházel na nedalekou Bukovinu, protože se místní škola začala stavět až na přelomu let 1864/1865, kdy se do obecního výboru dostal jeho strýc chalupník Jan Nálevka.³⁸

Do vřesnické školy chodil Nálevka pouze 2 roky. Poté nastoupil do 4. hlavní třídy v Jičíně, kde také v letech 1869 – 1876 úspěšně absolvoval tamní gymnázium.³⁹ Na reálné škole navštěvoval třídu kreslení a učil se základům francouzštiny a angličtiny. Bližší vztah k literatuře se u něho projevil už při studiu na gymnáziu, kde se pokoušel sepsovat lyrické básně, tehdy pouze jako zábavu než nějakou větší literární činnost.⁴⁰

Na doporučení učitelů ho rodiče jako nadějného studenta poslali studovat teologickou fakultu na Karlo-Ferdinandovu univerzitu do Prahy. Během prvního roku studia si Nálevka uvědomil, že ho tento obor nebaví, a nastoupil do uherského vojska k 5. polnímu pluku dělostřelectva. Svou službu si splnil během 3 let, během kterých dostal nabídku studovat na kadetské škole a zahájit profesní vojenskou kariéru.⁴¹ Už ve vojenské službě si ale uvědomil, že ani toto nebude to pravé povolání, a po návratu z Uher se rozhodl pro kariéru učitele.⁴²

Na Učitelském ústavu v Jičíně absolvoval učitelskou zkoušku 7. září 1881. Následně nastoupil do školy v Syřenově. Po měsíci ho přeložili do Dolního Hamru jako zatímního učitele na tamní 2třídní škole.⁴³ V září 1883 úspěšně složil zkoušku před zkušební komisí v Praze a stal se tak plnohodnotným učitelem.⁴⁴ Po této zkoušce dostal podučitelské místo na rozšířené 3třídní škole v Dolním Hamru. Během těchto let čekal, až se uvolní místo učitelské, na které chtěl nastoupit.⁴⁵

³⁷ Malá vesnice na Jičínsku

³⁸ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický - zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (1). *Pod Zvičinou*. 2007, **25**(1), s. 9

³⁹ FRANCEK, Jindřich a Kristýna MATĚJKOVÁ. *Dějiny Jičína*. V Praze: Rybka, 2010. ISBN 978-80-87067-81-9, s. 291

⁴⁰ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Bzí, inv. č. 106, Školní kronika 1849 – 1887, s. 92

⁴¹ Tamtéž

⁴² V různých zdrojích ho k tomu vedli různé důvody – na žádost rodičů, nebo dle vlastního rozhodnutí

⁴³ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Líšný, Školní kronika

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Líšný, Školní kronika

Na začátku února v roce 1886 byl na vlastní žádost přeložený do obce Nábzí⁴⁶, kde pracoval jako učitel na 4třídní škole.⁴⁷ V Nábzí zůstal do školního roku 1894/1895. Poté ho ze služebních důvodů, po výnosu zemské školní rady, přeložili do obce Líšný.^{48 49}

Během své pedagogické činnosti patřil mezi členy spolku Čtenářské besedy obce Bzí. Spolek pravidelně pořádal akce, na kterých Jan Nálevka přednášel o různých historicky známých osobnostech, například o Jiřím z Poděbrad.⁵⁰ Většinu financí z těchto akcí dostala místní škola jako příspěvek. V rámci Čtenářské besedy, na začátku ledna 1887, navrhl Nálevka zřízení zábavně-literárního odboru, jenž se snažil šířit mezi členy kvalitní četbu, odstranit krvavé romány z knihoven, pomoci lidem k trávení času ušlechtilou zábavou a odebírat do knihoven časopisy *Květy*, *Lumír*, *Osvěta* a další.⁵¹ Z tohoto spolku Nálevka 18. 4. 1887 odešel, ale stále však zůstal členem Čtenářské besedy.

V srpnu 1898 došlo v knihovně v Nábzí k revisi, kterou navrhl Jan Nálevka. Po upravení knihovny vyvstal na povrch další problém – předseda místní školní rady musel knihovnu přesunout, ale nebylo snadné najít ideální prostory pro přibližně 800 svazků knih.⁵² Po Novém roce 1890 zapůjčil pro knihovnu místnost pan Zahradník⁵³. Půjčování knih započalo na konci srpna. Na valné hromadě, která se konala 1. ledna 1890, Nálevka opět poukazoval na škodlivost krvavých románů pro mládež. Na základě této námitky vyšlo rozhodnutí o zakoupení všech Verneových knih a knih „*Práce šlechtí*“ a „*Urozenost a vzdělanost*“ od Švarcové.⁵⁴

V březnu 1892 uspořádal spolek oslavu na počest Komenského, kde se hrála i truchlohra od Jana Vřesnického s názvem „*Pod Klopoty*“⁵⁵

Na nově postavené škole v Líšném se stal Nálevka 1. května 1897 definitivně řídícím učitelem a zároveň členem školní rady.⁵⁶ V dubnu 1900 sehrály děti místní školy divadelní hru sepsanou Janem Vřesnickým s názvem „*Svorností a prací*“, jejíž výdělek 46 K 30 h šel na rozmnožení žákovské a učitelské knihovny, také na pomůcky pro nejchudší žáky školy.⁵⁷ Celou hru doprovázel zpěv a hrála se v místním divadle, které ochotně zapůjčila tamní ochotnická

⁴⁶ Dnes obec Bzí u Železného Brodu na Jablonecku

⁴⁷ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Bzí, inv. č. 106, Školní kronika 1849 – 1887

⁴⁸ Též okres Jablonec nad Nisou

⁴⁹ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Líšný, Školní kronika

⁵⁰ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Čtenářská beseda Bzí, Pamětní kniha spolku 1870 – 1910

⁵¹ Tamtéž

⁵² Tamtéž

⁵³ Předseda spolku Čtenářská beseda

⁵⁴ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Čtenářská beseda Bzí, Pamětní kniha spolku 1870 – 1910

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Líšný, Školní kronika

⁵⁷ Tamtéž

skupina. Řídícím učitelem zůstal Nálevka až do 1. 4. 1919, kdy odešel do pense.⁵⁸ Vřesnický zemřel v Turnově 7. 6. 1945 ve věku 86 let.⁵⁹

2.1. Literárně historický kontext tvorby J. Nálevky Vřesnického v 2. polovině 19. století

2.1.1. Literatura pro děti a mládež

Literární činnost Jana Nálevky Vřesnického spadá do osmdesátých let 19. století, kdy začal publikovat drobné příspěvky, většinou básně pro mládež, v různých časopisech, např. *Jarý věk*, *Besídka malých*, *Ruch*, *Štěpnice* aj.

Z hlediska širšího literárního kontextu odpovídala jeho tvorba vlastenecky zaměřené produkci, k níž se hlásili především představitelé tzv. školy národní. S tímto záměrem je spojená také většina intencionální tvorby pro děti a mládež, která se právě v této době začala rozvíjet.

Důležitou část této produkce tvořila neintencionální literatura staršího období, např. K. J. Erben, B. Němcové, F. L. Čelakovského, K. Havlíčka Borovského, i autorů 2. poloviny 19. století, např. F. Pravdy, K. Světlé, V. Beneše Třebízského, A. Heyduka, V. Hála a dalších.

Do intencionální tvorby pro děti se zapojovali především učitelé, kteří tuto činnost chápali jako poslání a prostředek jak dalšího vzdělávání, tak i výchovného působení hlavně ve vlasteneckém duchu. K rozvoji těchto aktivit přispěly školské reformy v 60. letech a s nimi spojené revize školních knihoven, z nichž se postupně odstraňovaly moralistní a nábožensky zaměřené spisy. Důležitou platformou intencionální tvorby pro děti se staly časopisy např. *Včelka*, *Zlaté klasy*, *Jarý věk* aj., do nichž přispívali hlavně učitelé a mezi nimi i J. N. Vřesnický. S rozšiřující se produkcí prózy i poezie pro děti vyvstala také otázka umělecké úrovně této tvorby. Do poměrně široké diskuse se zapojovali především pedagogové (např. F. Hrnčíř, J. Dolenský), ale i literární kritici (např. O. Hostinský, F. Bartoš, T. G. Masaryk) i spisovatelé (J. V. Sládek, F. Kožíšek, K. V. Rais).

Zhruba od 70./80. let 19. století se literatura snažila najít východisko ze schematického literárního didaktismu a směřovat spíše k realitě dětství.⁶⁰ Zároveň se autoři snažili více pronikat do psychologie dětského kolektivu a zobrazovali dítě v širších

⁵⁸ Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Líšný, Školní kronika

⁵⁹ TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický - zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (1). *Pod Zvičinou*. 2007, **25**(1), s. 9 - 12

⁶⁰ CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, s. 16

společenských vztazích. Pozornost dětem byla více věnovaná i v estetické výchově, v pedagogice, v psychologii a v literární kritice. Umělecké kritérium se začalo pomalu chápat jako jedna z podmínek literární tvorby pro děti a mládež. Obsah literatury se už nepodřizoval obsahu a formě, kterou vyžadovaly školní knihy, ale byl rozvíjen díky demokratické tradici lidové slovesnosti. Patrné je to například z poezie J. V. Sládka nebo K. V. Raise.⁶¹ Tato tendence „zumělečt'ování“ se nejvíce projevuje v poezii, jejíž hlavními náměty je příroda, dětský svět nebo život. Pro poezii byl v tomto období typický výchovný národní obsah, který měl utvářet povědomí českého domova. Vznikala také poezie epická s historickými náměty, která ustálila společenskou potřebou.⁶²

I když se v próze začal objevovat realistický obraz hlavně venkova a zohledňovala se i mentalita čtenářů, stále převažovala moralistní a didaktická literatura. V naučné próze vznikaly nové útvary jako přírodopisný a vlastivědný obrázek, črta, povídka, životopisný medailón nebo národní pověst, například od K. V. Raise. Nejvyspělejší prózou byla historická, například od A. Jiráska.⁶³ V 70. letech 19. století napsal Jan Karafiát *Broučky*.⁶⁴ Jednalo se o jedinou prózu, která odpovídala vlastnostem dětské literatury. Pomocí přírodních proměn v paralele s lidmi dětem ukázala koloběh života. Próza postupně opouštěla sentimentální a romantické přístupy a přecházela k idealistickým, později realistickým obrazům skutečnosti.⁶⁵ Z české prózy dosáhly největších úspěchů kratší útvary v podobě povídek a obrazů ze života. V 70. a 80. letech 19. století se k obrazům z maloměstského a venkovského prostředí přidávaly i obrazy ze speciálních prostředí a z různých zaměstnání. Kromě nových témat vznikaly i nové útvary jako črty.⁶⁶ Mnoho autorů směřovalo svou tvorbu k venkovskému, hlavně dětskému prostředí. Na počátku 20. století se i v tvorbě pro děti a mládež začal více uplatňovat realismus, nicméně tendence k výchovnému působení na čtenáře zůstávaly stále patrné.⁶⁷

V Pedagogických rozhledech v roce 1904 vyšla anketa o dětské literatuře související s tímto tématem, do které přispěl i Vřesnický. Podle jeho názoru bylo potřeba, aby literatura vychovávala děti k lepším hodnotám, než jaké zastávala tehdejší společnost. Literatura měla

⁶¹ CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, s. 17

⁶² Tamtéž, s. 19

⁶³ Tamtéž, s. 20

⁶⁴ KARAFIÁT, Jan. *Broučci: pro malé i velké děti*. 1. vyd. Praha: Jan Karafiát, 1876

⁶⁵ CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, s. 21

⁶⁶ *Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, s. 244

⁶⁷ CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, s. 67

děti „učit milovat, z té duše a mysli horoucně milovati svou nešťastnou domovinu. Z lásky té vyplyne pak láska k práci, touha po samostatnosti jednotlivců, snášenlivost vespolek a úcta k cizí velikosti a dokonalosti.“⁶⁸ Tento cíl podle něho mohli plnit i učitelé – spisovatelé, a ne pouze spisovatelští velikáni.

2.2. Literární tvorba Jana Nálevky Vřesnického

2.2.1. Spolupráce J. N. Vřesnického s časopisy

Během svého života přispíval Vřesnický do spousty časopisů převážně pro děti a mládež, které měly nejen bavit, poučovat, ale také vychovávat. Mezi více probírané časopisy v této práci patří *Besedy lidu*, kde se jeho básně objevily v roce 1900 a 1909, *Malý čtenář*, kam přispíval pravidelně v letech 1892 – 1929. Do *Osvěty* přidával své básně mezi roky 1893 – 1912 a do *Štěpnice* přispíval od roku 1883⁶⁹ do roku 1888.

2.2.1.1. Štěpnice

Tento časopis vycházel mezi roky 1855 a 1889 jako příloha pedagogického časopisu určený primárně pro mládež. V době, kdy přispíval Vřesnický, byl redaktorem, až do zániku časopisu, K. Vorovka. Spolu s novým redaktorem se změnil i podtitul časopisu na *Přílohu časopisu Školy a života*.⁷⁰ V časopise vycházely různé příspěvky. Objevily se práce prozaické, veršované nebo populární příspěvky z přírodních věd, zeměpisu a historie. Pro děti byly v časopise i zábavné úkoly, hádanky nebo různé rébusy. Ve všech číslech nesměly chybět tzv. „písňe v hudbu uvedené“⁷¹. V rámci vlastenecké výchovy byly v některých dílech i ukázky staročeské literatury a přetiskovány práce zemřelých autorů 19. století. Díky snaze poučovat a vychovávat časem převládla didaktika místo hry a názornosti, což vedlo k úbytku mladých čtenářů a k zániku časopisu.⁷²

V oblasti poezie můžeme mimo děl Vřesnického najít i příspěvky J. V. Sládka, K. Vorovky, E. Krásnohorské nebo S. Podlipské.

⁶⁸ PETR, Jaroslav. Anketa o literatuře dětské. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999, s. 59. ISBN 80-85899-64-7

⁶⁹ Podle Lexikonu přispíval v roce 1882, ale po podrobnějším dostudování jsem jeho první příspěvky objevila až v ročníku 29.

⁷⁰ *Lexikon české literatury*. 4, S-Ž, sv. I, S-T. ISBN 978-80-200-1670-6, str. 762

⁷¹ Noty na písničky pro děti

⁷² Tamtéž, s. 763

V tomto časopise vystoupil Vřesnický poprvé svými básněmi na veřejnost.⁷³ Kromě přírody, domova a rodiny se zde objevuje i báseň, která se svým tématem vrací do historie. Báseň *Vladislav Svorný* popisuje situaci v Českých zemích po nástupu Vladislava Jindřicha, který měl konflikt o zemi se starším bratrem Přemyslem Otakarem I. Spor končí smířením a dohodou, podle které vládne Přemysl Otakar v Čechách a jeho bratr na Moravě.

*Dvě vojska bratří knížat
se staví s lýtý zmar;
v jich čele sličný Vladislav
a starší Otakar.*

...

*Otakar překonaný
za odpuštění ždál
a Vladislavu bratru
Moravu v úděl dal.⁷⁴*

V tomto časopise se kromě básní objevila i báchorka s názvem *Nespokojená studánka*, u které není podepsaný svým pseudonymem, ale pravým jménem. Další příspěvky, které napsal Nálevka, jsou povídky: *Na Muchově*, *Nešťastný cop*, *Spor o vrabčáky* nebo báseň *Venku nevlídno-ve škole milo*, kde je popsáno ošklivé venkovní počasí v kontrastu s pohodou ve třídě.

2.2.1.2. Besedy lidu

Tento časopis vycházel v letech 1891 – 1921. Jednalo se o obrázkový časopis, který měl rozsáhlou beletristickou složku a byl určený pro široký okruh hlavně lidových čtenářů.⁷⁵ Celou dobu vycházel s podtitulem *Laciný prstonárodní obrázkový časopis*. V dobách, kdy přispíval Vřesnický, byl redaktorem A. E. Mužík – 1892 – 1908 a po něm do roku 1915 K. H. Vika.⁷⁶

Časopis si dal za cíl „*podat čtení zdravé, ušlechtilé mysli lidu lehce přístupné*“ a *vystříhat se všeho „co by mravní, náboženský a každý ušlechtilý cit čtenáře urazit mohlo.*“⁷⁷ Celou dobu vycházení zůstaly *Besedy lidu* mimo nové proudy české literatury 90. let 19. století.⁷⁸ Redaktor K. H. Vika v časopise výrazně oživil beletristickou část časopisu a dal

⁷³ ŠTĚTINA, Karel, František PÖSL a František KASKA. *Jubilejní památník c. k. vyššího gymnasia v Jičíně*. Jičín: Knihtiskárna Bedřicha Outraty, 1907, s. 111

⁷⁴ NÁLEVKA, Jan. Vladislav Svorný. *Štěpnice: příloha pedagogického časopisu Škola a život: čítanka pro mládež československou*. Praha: B. Rohlíček, 1883, 29(8), 118-119. ISSN 2533-4212

⁷⁵ FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 1, A - G. Praha: Academia, 1985, s. 215

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ Tamtéž

přednost žánrově rozmanitějším textům před poezií, která se od 20. ročníku, 1911/1912, přestala vyskytovat úplně.⁷⁹ Básnické příspěvky v časopise psali převážně autoři, kteří v literatuře zanechali stopu minimální, nebo žádnou. Málo rozvinutou oblastí byla oblast literárně-kritická a recenzentská. V době K. H. Viky se některé tyto informace nacházely v rubrice *Literatura a umění*.⁸⁰

V době Vřesnického přispívání do časopisu psal poezii i František Hais, autor písňových textů a zpěvák kramářských písní. Pomocí epických a světských písní reagoval na dobovou situaci v duchu názorů lidových vrstev.⁸¹ Další autor, Josef Žemla, nepsal pouze básně do časopisu, ale i povídky, pohádky a loutkové hry pro děti. Tímto způsobem viděl ideální možnost mimoškolního působení na děti.⁸² Zabýval se také překládáním z němčiny a angličtiny. Dalším spisovatelem byl Edvard Šimek, autor lidovýchovných her, básník a prozaik, který psal pro mládež a svou básnickou tvorbu publikoval pouze v časopisech. Většina básní se týkala různých jubileí, státních svátků, otevírání škol atd.⁸³ Objevily se i básně Antonína Trýba, lyrického básníka s filozofickou orientací, který ztvárňoval hlavně zkušenosti z legionářského prostředí.⁸⁴

Časopis zanikl v roce 1921 kvůli vysokým nákladům na papír a tisk.⁸⁵

Do tohoto časopisu napsal Vřesnický pouze dvě básně devět let po sobě. I s takovým časovým rozestupem působí básně jako didaktické paralely, které se skládají z obrazů s moralistním výkladem a nabádají děti k vytrvalosti i v situacích, které vypadají beznadějně.

Orá oráč

...

*Jak ten oráč na úhoře
bud'me, který rok co rok
tvrdé brázdy s láskou oře,
ač mu kámen staví krok.
On zpod pluhu, když to skřípne,
sehne se a kámen vypne.*

⁷⁹ FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 1, A - G. Praha: Academia, 1985, s. 215

⁸⁰ Tamtéž, s. 216

⁸¹ FORST, Vladimír, ed. *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L. Praha: Academia, 1993, S. 597-1377. ISBN 80-200-0469-6, s. 24

⁸² FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985. ISBN 978-80-200-1572-3, s. 1820

⁸³ Tamtéž, s. 616

⁸⁴ Tamtéž, s. 1020

⁸⁵ Tamtéž

*Pracujme! O svátát' práce!
V ní je naše budoucnost.
Do chaty i do paláce
štěstí přivádí a ctnost.
Žádný kámen, žádá zloba,
žádná nelekejž nás doba!⁸⁶*

Na podobném principu vyšla o devět let později báseň *Sedlák*. V tomto případě se sedlákoví nepovedly žně a o vše přišel, ale ani tak se nevzdal a šel pracovat dál, aby se měl opět dobře.

2.2.1.3. Malý čtenář

Malý čtenář vycházel v letech 1882 – 1941. Jednalo se o ilustrovaný beletristický, zábavný i naučný časopis ze začátku pro mladší mládež a později pro mládež staršího školního věku.⁸⁷ V době přispívání Vřesnického měl časopis podtitul *Kniha české mládeže* a během 37 let, kdy Vřesnický přispíval, se vystřídal několik redaktorů. Odpovědným redaktorem od roku 1888 do roku 1936 byl J. R. Vilímek.⁸⁸ Spolu s nástupem Vilímka získal časopis první přílohu v podobě celostránkové barevné ilustrace.

Časopis je známý jako nejrozšířenější a čtenářsky nejúspěšnější dětský časopis, který založili učitelé z Poděbrad s cílem zvýšit zájem dětí o četbu a povznést je na vyšší uměleckou, myšlenkovou a jazykovou úroveň.⁸⁹ Zpočátku měl časopis omezený rozsah a chudou grafiku, což se změnilo v roce 1887, kdy se do popředí dostali zkušenější redaktoři. Mezi nejčastější spisovatele prózy patřili A. Heydruk a K. V. Rais⁹⁰. Jejich texty doplnily nenáročné verše hlavně od spisovatelů z řad učitelů.⁹¹ Na přelomu století se v *Malém čtenáři* prosadil realistický proud a začaly se objevovat rozsáhlejší historické povídky, dobrodružná a cestopisná próza. Po první světové válce se změnila dobová představa o četbě dítěte a přizpůsobil se tomu i *Malý čtenář*. Psala se převážně dobrodružná próza s legionářskou tematikou, cestopisy, povídky nebo humorné reportáže.⁹² Ve 30. letech byla výrazně oslabená beletrie a zmizely verše, které se opět

⁸⁶ VŘESNICKÝ, Jan. Orá oráč. *Besedy lidu: laciný prostonárodní stabilní časopis*. Praha: J. Otto, 1900, 8(26), s. 307

⁸⁷ OPELÍK, Jiří, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř.. Praha: Academia, 2000, 728 s. ISBN 80-200-0708-3, s. 80

⁸⁸ Tamtéž, s. 81

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Pocházel z Bělohradu, nedaleko od Vřesníku

⁹¹ Tamtéž

⁹² Tamtéž, s. 82

objevily v posledních ročnících v období Mnichovské dohody a okupace jako přetisky starších básní S. Čecha, V. Dyka nebo O. Fischera.⁹³

Přesto, že časopis neobsahoval protiněmecké ani propagandistické texty, zastavily okupační úřady v roce 1941 tisk. Poslední dvě připravovaná čísla už nevyšla.⁹⁴

Do tohoto časopisu pro děti přispíval Vřesnický téměř pravidelně v letech 1892 – 1929. Ve většině básních se věnuje změnám přírody během ročních období – báseň *Koníček*, *Z jara*, *Podzimní nálada*, *Sluníčko svítí*, která je dokonce doplněná obrázkem z titulní strany časopisu. Některé básně děti vzdělávaly v duchu vlasteneckém například v básni *Návrat vlaštoky*, která se stejně, i když je v teplých krajích krásně, vrací zpět, protože tady je její domovina.

Až velkým budu

*Až velkým budu jonákem
a silné paže budu mít,
jakž miluju svou rodnou zem,
já nebudu se trudem chvít.*

*Mně bude práce zábavou,
při naší písni ohlasné,
a láska k hroudě otecké
v mé hrudi nikdy neshasne.*

...⁹⁵

Tato báseň dětem připomíná, že by svoji rodnou zem měly mít rády a nejen tu, ale i svou rodinu – „... *láska k hroudě otecké v mé hrudi nikdy neshasne.*“ Na podobném principu je například báseň *Naše chaloupka* nebo *Pšenice*. Všechny tyto básně jsou psané v ich-formě a působí více osobně, v některých případech i jako vzpomínky Vřesnického na jeho dětství v rodné vsi.

Do Malého čtenáře nepřispívali pouze neznámí autoři, ale i velikáni jako například Josef Václav Sládek, který přispíval v letech 1891 – 1910. Jeho poezie patřila podle dobových kritik mezi vhodné texty pro děti a mládež. Ve svých textech usiloval o uměleckou pravdu a přesvědčivost, hledal nový obsah dětského života i tvar poezie. Sládek využíval ke kontaktu s dětským světem a k objektivizaci dětské reality folklór. Pomocí dialogu dospělého s dítětem

⁹³ OPELÍK, Jiří, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř.. Praha: Academia, 2000, 728 s. ISBN 80-200-0708-3, s. 82

⁹⁴ Tamtéž, s. 83

⁹⁵ VŘESNICKÝ, Jan. *Až já velkým budu. Malý čtenář: Kniha české mládeže*. Praha: Hoblík, 1898, 17(5), 79. ISSN 1802-6885.

odhaloval dětským čtenářům rozdíl mezi myšlením dospělého a dítěte.⁹⁶ Sládkovy básně pro děti, které byly otištěné v časopise *Malý čtenář*, vyšly roce 1894 knižně ve sbírce *Zvony a zvonky*. Jednou z básní ve sbírce je báseň *Čeští hoši*. Ve vlastenecké didaxi si jsou Sládek s Vřesnickým podobní. Oba kladou důraz na chlapeckou bojovnost a odhodlanost sloužit vlasti, na kterou mají být hrdí. Oba autoři se také opírají o historii, díky které dávají dětem za příklad pospolitost česky mluvících obyvatel, jejich otců a dědů, kteří se hrdě bili za jejich zemi a nikdy se nevzdali.

Čeští hoši

*My jsme švarní čeští hoši,
bratři z Čech a Moravy,
někomu-li vhod to není,
ať se nám jen postaví!*

...

*Českou řeč a českou zemi
děd nám hájil za dědem,
a kde oni vítězili,
také my to dovedem.*

*Dokud v srdce čest a víra,
neosíří otčina,
v každém synu česká matka
dala vlasti vojína.*

*V Čechách, Slezsku, na Moravě
my si ruce podáme,
a kdyby sám rarach volal:
„Vzdejte se!“ – my nevzdáme!”⁹⁷*

⁹⁶ CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, s. 19

⁹⁷ *Zvony a zvonky*. SLÁDEK, Josef Václav. *Spisy básnické: souborné vydání ve dvou dílech*. Praha: J. Otto, 1907, 153 - 212, s. 202

2.2.1.4. Osvěta

Časopis *Osvěta* vycházel v letech 1871 – 1921. Jednalo se o první českou reprezentativní revue, která zahrnovala domácí literární tvorbu a literární, divadelní, výtvarnou i hudební kritiku, objevovaly se stati literárněkritické, uměnovědné, historické, politické i přírodovědné.⁹⁸ Časopis se orientoval na konzervativně a nacionálně založenou čtenářskou obec. V době, kdy přispíval Vřesnický, měl časopis podtitul *Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Na redaktorské pozici se postupně vystřídal V. Vlček, K. Kadlec a F. A. Šubert.⁹⁹

V roce 1871 se profesor V. Vlček v Českých Budějovicích rozhodl založit vlastní revue a spoléhal na pomoc českého vzdělaneckého publika, které v 60. letech prudce vzrostlo. Vlček se snažil o to, aby měla revue celonárodní dosah a uspokojovala nejširší zájmy čtenářů.¹⁰⁰ Literární svět v časopise zastupovali májovci (J. Barák, V. Hálek, A. Heyduk, J. Neruda, K. Světlá), příslušníci mladší generace „almanachů“ ze 70. let 19. století (např. S. Čech, L. Quis, J. V. Sládek, E. Krásnohorská) a další. První stálou rubrikou se staly *Rozhledy literární*, které čtenáře informovaly o literárních novinkách i méně známých autorů, a proto se tam objevila hodnocení i některých děl Vřesnického. Hlavní postavení měly stati o české literatuře, divadle, výtvarném umění nebo českých dějinách.

V době, kdy časopis redigoval Vlček, byla posílena doprovodná funkce veršů a spolu s kmenovými autory, mezi které patřila J. Geisslová, A. Heyduk, Josef Jakubec a další, psali i autoři, kteří nezanechali v literatuře výraznější stopu.¹⁰¹ Spolu s Vřesnickým to byl například F. Kyselý, F. Leubner. Časopis se začal potýkat s existenčními problémy a ve 49. ročníku, vydaném 1919, žádal čtenáře, aby pomáhali při rozšiřování okruhu odběratelů. Ani pokus o spojení *Osvěty* s *Lumírem* nevyšel a časopis musel zastavit tisk.¹⁰² V 10. čísle 51. ročníku se rozloučila Eliška Krásnohorská za celý časopis se čtenáři příspěvkem, ve kterém zrekapitulovala historii a vyzvedla zásluhy V. Vlčka za jeho života.

Do *Osvěty* přispíval Vřesnický v letech 1893 – 1912. Básně jsou psané na podobná témata jako v předchozích časopisech, hodně je popisovaná příroda, která bývá vsazená do horského podnebí Jizerských hor, například v básni *V Jizerských horách* nebo *Na rozhledně*, kde jsou popsána okolní místa včetně Ještědu.

⁹⁸ OPELÍK, Jiří, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř.. Praha: Academia, 2000, 728 s. ISBN 80-200-0708-3, s. 704

⁹⁹ Tamtéž, s. 704

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 705

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² Tamtéž, s. 710

Pohled', v pravo Ještěd hlavu zdvíhá.

V levo patří: Turnovských hor hlavy.

Na sever tam: Krkonoš val tmavý.

K jihu oko lадné nivy stíhá.¹⁰³

I když každý z uvedených časopisů zanikl z jiného důvodu, přispěla k tomu podle A. Mrštíka i jedna podstatná věc, která se netýkala pouze časopisů pro děti a mládež, ale i knih pro ně určené. Texty psali spisovatelé, kteří nepsali díla umělecká, ale snažili se mládeži propagovat národnostní, moralistní, náboženské nebo patriotické názory. Časopisům s takovými příspěvky nepomohla ani láska redakce a autorů k dětem. Theodor Storm, o kterého se Mrštík ve své stati opírá, napsal: „*Chceš-li pro mládež psát, nesmíš psát pro mládež.*“¹⁰⁴ A. Mrštík ve své stati upozorňoval i na to, že se ve většině případech nejednalo o poezii, protože se nelíbila dospělým čtenářům. „*Není to poezie, jak každý z nás je přesvědčen a nalézá-li dítě v těchto nepoetických, neuměleckých plodech přece jen poezii, pak je to poezie nezdravá, falešná, a tím nezdravější, že mládež vedena a drážděna školou ničemné ty produkty zrovna hltá omamujíc se ne poezií, ale požitkářstvím z mělké zábavy, kterou cit čisté dětské duše zaujaté pro pravdu a krásno trpí a její přirozený a dobrý vkus ničí...*“¹⁰⁵

Vřesnický během své pedagogické činnosti nepřispíval pouze do časopisů, ale napsal mnoho děl převážně pro děti, ve kterých je vidět jeho učitelská zkušenost, ale zároveň kritiky odmítaná přehnaná moralistní a vlastenecká tendence.

2.2.2. Knižní tvorba J. N. Vřesnického

2.2.2.1. POEZIE

2.2.2.1.1. Pod bělorudým praporem

Tato kniha s podtitulem *Znělky učitelské* vyšla v roce 1892. V té době měl za sebou Vřesnický už desetiletou praxi v různých školách, což odpovídá rozmanitým tématům básní ze školského a učitelského prostředí. Kniha je věnovaná 300leté památce narození učitele národů Jana Amose Komenského. Nejedná se ale pouze o jedno vzpomínkové dílo, které Vřesnický napsal. Na březnové oslavě pořádané Čtenářskou besedou obcí Bzí sehrály děti jeho truchlohru „*Pod klopoty.*“

Dílo obsahuje 50 znělek neboli sonetů. Každá báseň má 14 veršů, které tvoří převážně obkročný rým sestavený do dvou čtyřveršových a dvou tříveršových slok. Před *Znělkou úvodní*

¹⁰³ VŘESNICKÝ, Jan. Na rozhledně. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1894, 24(9), 846-847. ISSN 1212-026X

¹⁰⁴ MRŠTÍK, Alois. Literatura pro mládež. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999, s. 193-210. ISBN 80-85899-64-7, s. 201

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 197

se nachází báseň *Pod obraz J. A. Komenského*, která stručně popisuje dobu od jeho narození po rok sepsání knihy, stěžuje si na národní spory, oslavuje sílu ducha Komenského a žádá o sílu potřebnou k vykonávání učitelského povolání.

Druhý sonet, *Znělka úvodní*, tvoří spolu s 50. sonetem, *Znělkou závěrečnou*, pomyslný rám sbírky. Vřesnický na začátku promlouvá ke znělce, která má oslovit všechny učitele, kterým lidé svěřili to nejcennější, co měli – své děti. I přes neshody mají učitelé táhnout za jeden provaz. Lid znělka nabádá k tomu, aby si šel za svým cílem a nezůstal stát v půlce cesty. Zároveň má znělka mezi lidmi zničit spory, které se dlouho vedly, a spojit je opět v jeden národ. Ve *Znělce závěrečné* autor seznámil čtenáře s okolnostmi vzniku celé sbírky a zároveň doufá, že budou lidé se znělkami souhlasit.

V některých básních promlouvá přímo lyrický subjekt. Tyto znělky nesou název *Já prosím*, *Já věřím* nebo *Já viděl je*. Báseň *Já prosím* přirovnává oráče k učiteli, protože oba doufají, že semínka, která zaseli, se dobře urodí. Sémě, které v básni Vřesnický u učitele popisuje, představuje metaforické ztvárnění vědomostí a hodnot, které se snažil žákům vtípit.

*I já vždy k nebi obracím svůj zrak,
by ujalo se, které siju sémě,
a prosím jak ten oráč vroucně tak:*

*Ó přej mi, Pane, stále nadšení,
by k dobru rostlo ono mladé plémě,
a síly přej, z níž zdar se pramení!¹⁰⁶*

V některých znělkách pracuje autor s tématy protikladných situací. Kromě *Znělky úvodní* a *Znělky závěrečné* nesou názvy: *Mládež do školy nastupující*, ke které v protikladu stojí: *Mládež opouštějící školu* nebo *Na začátku školního roku*, které je protikladná znělka: *Na konci školního roku*.

Mládež do školy nastupující

*Tak drobná, útloučká ta naše zlatá
mlád' v školu vstupuje a plaše zírá
v ta místa nezvyklá a jasná, širá,
tu tajnou bázní, tam zas žasem jata.*

...

¹⁰⁶ VŘESNICKÝ, Jan. *Já prosím. Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892, s. 7

*Ó vlasti naděje, vy milé děti,
zda splníte náš nejluznější sen?
Zda nemáme se bázní o vás chvěti?*

*Zda símě, v srdce vaše pilně seté,
nám zdárně vzejde vlasti k síle jen
a k slávě národa? – Ó učitelé, bděte!¹⁰⁷*

Mládež opouštějící školu

*Svůj útlý škole věnovala věk
a v srdce cnost' a umy denně ssála,
nadšením líčka nevinná jí plála
a v zraku tonul duše její vděk.*

...

*Ted' opouští ty vlídné svaté síně
a život jímá mlád' tu ve svůj proud,
jenž jednou burně, jindy dme se líně.*

*Ó mládeži, zda porozumíš žití,
až nebudeš se mít kde polehnout?
Hled', nezapomeň, kam ti škola svítí!¹⁰⁸*

Další dvě znělky, které se od ostatních liší, pojmenoval Vřesnický *Lid učitelstvu* a *Učitelstvo lidu* a mohou působit jako dva vzkazy, které si navzájem lid a učitelé posílají. V první básni děkují učitelům, kteří v nich „zaseli“ hodnoty a byli jim vzorem a zároveň jim říkají, aby je vedli správným vlasteneckým směrem dál až k cíli. Učitelé ve druhé básni připomínají, že stejně jako oni pomohli utvořit lid, sami z něho vzešli, a tudíž nesou veškeré břímě společně. Druhé čtyřverší zmiňuje bělorudý prapor, který se objevuje i v názvu celé sbírky a má představovat vlajku Českého království. Lidé ani učitelé nechtějí žít pod jiným praporem, než je ten vlastenecký. V poslední sloce je dáno najevo, že pokud budou jako národ držet pohromadě, nevzdají se za žádnou cenu, ani kdyby neměli co jíst nebo čím se bránit.

¹⁰⁷ VŘESNICKÝ, Jan. Mládež do školy nastupující. *Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892, s. 24

¹⁰⁸ VŘESNICKÝ, Jan. Mládež opouštějící školu. *Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892, s. 25

...

*Ten starý prapor vlaje a ne jiný
nám k cíli bělorudě nad hlavami,
vy s námi jdete, nechcem' jíti sami,
a světla máme v zpátečnické stíny.*

...

*Nám není chabý duch ni nesmělý.
My půjdeme, kdy třeba, s vámi k předu
bez sousta chleba, v ruce s ocelí!¹⁰⁹*

V některých básních Vřesnický vzpomíná na slavné osobnosti z minulosti, které nějak pomohly ke zlepšení života v Českých zemích, nebo je dokonce zachránily. Jedná se o znělku *Druhům v povolání I.*

...

*Nevstanou víc bojovníci boží
klestit dráh, kam spěje Čechů máti;
Blaník spí a s Hory Bílé váti
nepřestává. – Teplo ať se množí!¹¹⁰*

Zde jsou zmínění boží bojovníci a Blaničtí rytíři, které autor metonymicky schoval pod slova Blaník spí. Spojení slov *s Hory Bílé váti nepřestává* pravděpodobně představuje stálou hrozbu od Němců, kteří se snažili český jazyk trvale nahradit jazykem německým.

Znělka *České učitelstvo a kněžstvo* vzpomíná na Cyrila a Metoděje, bratry ze Soluně, kteří nikdy neustoupili a báli se pouze Boha, ničeho jiného, a oslavuje je.

...

*Ti oba spolu jak dvě hory stáli:
a nehnul jimi mocných hněv ni smích,
zášť, utrhanost' nedotkly se jich;
jen Boha svého na světě se báli.*

...¹¹¹

¹⁰⁹ VŘESNICKÝ, Jan. Učitelstvo lidu. *Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892, s.17

¹¹⁰ VŘESNICKÝ, Jan. Druhům v povolání. *Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892, s. 8

¹¹¹ VŘESNICKÝ, Jan. České učitelstvo a kněžstvo. *Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892, s. 35

Znělka *Pomníky nejdůstojnější* jmenovitě nezmiňuje slavné osobnosti českých dějin, ale obecně připomíná důležitost pomníků, před kterými bychom měli mít úctu, protože oslavují velikány, kteří něco dokázali a zároveň, jak je psáno v poslední strofě, budou i našim vnukům připomínat, kudy musel národ jít, aby si získal slávu a prostor, který má ve světě i dnes.

...

*Ty školy lidu s písmem zlatým na průčelí,
ty hlásat budou vnukům, po jakých cestách
šel národ k slávě s knihou v páži – bez oceli.*¹¹²

Ze všech děl, která Vřesnický v 19. století napsal, mělo tohle nejlepší ohlas. V Osvětě rok po vydání napsal F. Zákrejs pochvalnou recenzi: „*Myslím, že by sbírku Vřesnického neměl žádný z našich učitelů nechat nečtenou, a radím jim k tomu, třeba že jsem ji nenašel bezvadnou. Tu onde naskýtá se v ní totiž výrazová neb jazykový chybička, tu onde příliš hyperbolický neb jednostranný názor.*“¹¹³

2.2.2.2. PRÓZA

2.2.2.2.1. Dědoušek

Tato povídka pro mládež vyšla v roce 1897, kdy se stal Vřesnický řídícím učitelem v Líšném. Vzhledem k tomu, že většinu děl napsal na Semilsku, jsou do tohoto místa vsazeny i děje jeho povídek. V knize je podrobně popsána okolní příroda, díky které si čtenář dokáže představit místo, kde se Zapadlý Újezd nacházel.

*„Slunce sklonilo se za Lužické hory, ozlatilo západ, a s východu snášela se zvolna večerní temnota. Vrchol Ještědu hrál v zářných barvách a okouzloval zrak. Krkonoše pohroužily se v šero, a hory Turnovské s Kozákovem halily se v nejasnou modř.“*¹¹⁴

V povídce je vidět, že i když téměř celý život působil Vřesnický na Semilsku, nikdy nezapomněl na rodný kraj. Zatočil vypráví své ženě příběh z Hořic o bohatém člověku, který vypadal jako chudý a lidé se k němu tak chovali a opovrhovali jím, což se jim poté nevyplatilo. Na základě tohoto příběhu nebrali manželé Zatočilovi ohled na oblečení dědouška, který do vesnice přišel, a rádi ho u sebe ubytovali.

Povídka je rozdělená do několika kapitol, které nejsou nijak více očíslované ani označené mimo odsazení a mezery mezi nimi. Příběh vypráví o dědouškovi, který přijde do

¹¹² VŘESNICKÝ, Jan. *Pomníky nejdůstojnější. Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892, s. 37

¹¹³ ZÁKREJS, F. *Nové písemnictví: Básně. Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1921, 23(3), 277-278. ISSN 1212-026X

¹¹⁴ VŘESNICKÝ, Jan. *Dědoušek*. Praha: M. Knapp, 1897, s. 9

Zapadlého Újezdu, kde se narodil a odkud museli s rodiči v jeho brzkém mládí odejít kvůli dluhům ve vesnici. Ubytuje se u manželů Zatočilových, kteří jsou štedří a nechají ho u sebe přebývat. Dědoušek si velmi brzy uvědomí, že místní děti nejsou vzdělané a některé ani vychované, což se rozhodne změnit a začne dětem dávat různé dárky. Podařilo se mu u dětí vzbudit zájem i o četbu knih díky různým soutěžím, ze kterých za odměnu dostávaly knihy. Většina problémů s výchovou a vzděláním dětí pramenila z chybějící školy ve vesnici. Rodičům nepřipadala školní docházka důležitá a děti k ní nevedli. Díky dědouškovi nakonec škola v obci vznikla i přes nesouhlas některých občanů.

Dědouškovi, pravým jménem Josefu Zemanovi, ze začátku některé rodiny nevěřily a opovrhovaly jím, ale postupem času si většinu vesnice získal a jeho rady brali lidé vážně. Deštivé počasí zničilo velmi špatnou cestu, kterou bylo potřeba opravit, což se některým obyvatelům nelíbilo. Dědoušek díky své známosti v Praze, kam odjížděl na každou zimu, dokázal domluvit příspěvky na novou cestu a později i na školu, která dětem i rodičům vše ulehčila.

Poučná část příběhu se odehrála ke konci díla, kde dědoušek oslovil starou paní Vejvarovou, se kterou se znali jako děti. Právě kvůli Vejvarovým museli Zemanovi z vesnice odejít. I když spousta lidí očekávala, že bude dědoušek naštvaný a bude se jí vyhýbat, zapomněl na neshody a celé její rodině pomohl, protože se jim příliš nedařilo. Tuto situaci můžeme považovat za celkem aktuální a lidé by si z ní mohli vzít příklad, aby nehleděli na minulost, která nebyla vždy příznivá, a hleděli do budoucnosti. Celý příběh nakonec končí dobře, cesta je opravená, škola postavená, do vesnice se stěhují další rodiny a už není tak pustá jako dřív.

V povídce autor použil zjednodušenou schématickou psychologii. Jedná se o tzv. exemplum, ve kterém má příběh hlavně poučit, což už doboví kritici kritizovali. Podle nich měly děti číst knihy, které se snažily zušlechtit a povznést dětskou duši, což umožňovaly pouze ty pravdivé a poetické. Místo toho vznikaly velmi často od písčících učitelů knihy plné moralizování, povrchního vlastenectví a pokrytecké čistoty, knihy, které oni sami v dětství raději odkládali. „*Dítě srovnává se skutečností a cítí, jak kniha lže; že děti a lidé tak nejednají, nemluví, necítí, nemyslí, jak v té knize o dětech a lidech je psáno.*“¹¹⁵

Problém s nekvalitními texty pro děti se netýkal pouze Vřesnického, ale i dalších spisovatelů, hlavně pedagogů. Většina z nich věděla, že nemá umělecké nadání pro psaní, že nejsou ani básníci, a přesto další knihy psali a vydávali. Vhodná kniha pro děti, která jim předá

¹¹⁵ MRŠTÍK, Alois. Literatura pro mládež. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. 193-210, ISBN 80-85899-64-7, s. 203

hodnoty, má být pravdivá, poetická a vynikat originálním slohem. Ostatní knihy otupují pravé city a dusí přirozenou šlechtnost duše. Vhodnou knihou pro děti jsou například *Broučci* od Jana Karafiáta, kde je popsán životní cyklus.¹¹⁶

O některých dílech Vřesnického bylo referováno v různých časopisech s cílem nalákat čtenáře. Ludmila Grossmannová-Brodská, která byla též učitelka, ale i spisovatelka a překladatelka knih pro mládež, v časopise *Vlast'* o Dědouškovi pod názvem *Dědeček* napsala: „*Besedy mládeže z nakladatelství M. Knappa v Karlíně. Svazek dvojitý č. 7-8. Dědeček, napsal Jan Vřesnický. Vyličen zde život starého Zemana, jenž si obral za úkol života povznést svoji rodnou zpustlou obec. Štědrostí svou a hlavně rozšiřováním dobré četby pohnul po mnohých překážkách občany k stavbě obecné školy. Mistrně zde vyličený dobré i zlé povahy četných občanů, zvláště dětský živel nakreslen zde s překvapující svěžestí. Doporučujeme k hojnému čtení a následování.*“¹¹⁷

2.2.2.2.2. Z roklí a strání

Tato kniha s podnázvem *Črty a obrázky z Podkrkonoší* vyšla v roce 1894. V úvodu se autor obrací na čtenáře i kritiky: „*Svěruje tisku a veřejnosti tuto knihu, je si spisovatel dobře vědom, že dílem svým nevyplňuje nějaké mezery v literatuře. Leč odhodlal se k vydání črt a obrázků těchto s tím přesvědčením, že přemnoho čtenářů časem rádo sáhne i po knize literárních drobotin. Nekvetou jen nádherné růže v sadech, nýbrž i skromné pomněnky. Z té příčiny posílá*¹¹⁸ knihu do světa.“¹¹⁹

Jedná se o prózy s jednoduchým dějem a volnou kompozicí. V některých případech je vypravěč personalizovaný. Typické pro črtu je zachycení způsobu života v určitém prostředí. U Vřesnického se jedná o Podkrkonoší, důraz je kladen na stereotypní chování lidí, popis krajiny, ale i připomenutí historie. Personální vypravěč vystupuje v ich-formě a působí jako průvodce daným místem. V črtě se mísí reportážní a povídkové prvky. V některých případech chybí v ději zápletka a jednotlivé scény jsou za sebou pouze řetězově řazené.

Forma črty byla typická pro literaturu na přelomu 18. a 19. století jako prostředek k zachycení všedního života společnosti. Poprvé se objevila v klasicistní Anglii a Francii. V Čechách docházelo k největšímu rozmachu od 30. let 19. století. Ve 30. a 40. letech J. K. Tyl

¹¹⁶ MRŠTÍK, Alois. Literatura pro mládež. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. 193-210, ISBN 80-85899-64-7, s. 193-210

¹¹⁷ GROSSMANNOVÁ-BRODSKÁ, L. Literatura česká. *Vlast': časopis pro poučení a zábavu*. Praha: Družstvo Vlast', 1941, 13(11), 1085

¹¹⁸ V knize napsáno „posílá“

¹¹⁹ VŘESNICKÝ, Jan. *Z roklí a strání: črty a obrázky z Podkrkonoší*. Praha, 1894, s. 5

utvářel dobový typ črty, ve kterém promlouval ke čtenářům a působil tak vlastenecky.¹²⁰ Mezi další črty můžeme zahrnout i *Obrazy z Rus* od K. H. Borovského nebo od B. Němcové *Obrazy z okolí domazlického*.

Přesto, že se Vřesnický už několik let pohyboval více v oblasti Pojizeří než Podkrkonoší, na své rodné místo nezanevřel a v některých částech knihy se k němu vrátil. Črta *Náš Statkovský* zmiňuje obec V. nad miletínským úvalem, která odpovídá Vřesníku. Několikrát se objevuje název Podkrkonoší nebo Podzvíčinsko, které k jeho rodišti také patří. Toto dílo autor rozdělil do 17 obrazů a črt, z nichž každá nese svůj název, popřípadě se dělí na více částí.

Některé obrazy jsou spíše na pobavení jako *Noční dobrodružství*, kdy autor v ich formě popisuje, jak lovil mouchu která bzučela, když chtěl spát, nebo v obraze s názvem *Proč se směješ?*, kde se Tonce dvořil písař a ona se smíchem utekla z tancovačky.

Další obrazy mohly u čtenářů probudit národní citění, například když se hned na začátku první črty odmítl starý ochotník Mlynář vzdát ochotničení v českém divadle a raději se nechal vyhodit z práce, kterou vedl Němec Braun. Příkladem může být i smrt Stadkovského v obraze *Náš Stadkovský*, který nepodporoval vznik nových českých škol na vesnicích a nehleděl na národní blaho, ale pouze na své. Zde si vypravěč povzdechl: „*Škoda, přeškoda, že mnoho našich rolníků takto zapomenuto, se světa odchází. Jen trochu jiskry národní, jen trochu uvědomělosti – a náš národní ruch, naše dobročinné účely by jinak zkvétaly a národní náš život by se vyvíjel jinak.*“¹²¹ V některých črtách se autor zamýšlí nad nedostatkem českých škol, což byl problém hlavně v menších vesnicích a na hranicích říše, kde převládaly školy německé a někteří lidé dali děti raději tam, než aby přispěli na stavbu školy nové. V črtě *Národní Duša* je hlavní hrdina pohoršený pokaždé, když někdo pro vyšší plat přejde do německé firmy nebo na svátek vyvěsí jiné barvy než typicky české – bílou a červenou. Jako člen Čtenářské besedy se snaží nalákat nové členy se slovy, aby se stali „většími Čechy“ než byli doposud.

V některých črtách autor vzpomíná i na výlety, které s přáteli podnikali a podrobně popisuje cestu krajinou. „*Sestoupili jsme k Jizeře, přešli přes ni a nechavše po pravé ruce Bystřici Mumlavu a silnici, dali jsme se příjemnou lesní cestou dále k Harchovicům a Novému Světu, přešedše cípečkem pruského Slezska.*“¹²²

Črta *V době sázení zemčat* popisuje období dubna, kdy se sázejí brambory a rodiče žádají uvolnění svých dětí ze školy kvůli pomoci na polích. Každý rodič žádá uvolnění na více

¹²⁰ Črta. MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004, 89 - 95. ISBN 80-7185-669-X

¹²¹ VŘESNICKÝ, Jan. *Z roklí a strání: črty a obrázky z Podkrkonoší*. Praha, 1894, s. 31

¹²² Tamtéž, s. 53

dní, než je nezbytně nutné, což vypravěč (pan učitel) prokoukne a vždy navrhne takové řešení, aby žák příliš nezameškal, ale zároveň mohl rodičům dostatečně pomoci. Rodičům dávala tato črta možnost zamyslet se nad výchovou a způsobem vzdělávání u nich doma. Pan učitel radil jednomu z rodičů: „*Milý příteli, metlou se psaní ani kreslení do nikoho nevpraví, pouze cvikem a trpělivostí. Kdyby se jinak jednalo, chyby by se. Krásně psát a kreslit je dar, je vloha, jako ř. krásně zpívat. Kdo nemá hlasu a sluchu hudebního, toho žádný karabáč zpívat nenechá.*“¹²³

Část *Stvůry* se dál dělí na pět krátkých příkladů, kdy se zachovali špatně otcové, kteří šli po práci místo domů do hospody, kde utratili všechny peníze, děti, které žádaly otce o peníze na tancovačku, a když jim je nechtěl dát, svázaly ho a o všechno obraly nebo voliči na zemském sněmu, kteří různě intrikovali proti druhé straně a podepisovali petice.

Některá črta čtenáře pobaví, některá poučí, některá probudí národní cítění, nebo pouze líčí krásnou jarní příhodu. Ale i přes tyto rozdíly spojuje všechny texty snaha zobrazit životy a problémy obyčejných lidí z okolí Podkrkonoší a Pojizeří, například těžká práce dělníků, trápení rodičů, kteří museli poslat své syny na vojnu nebo každodenní starosti chudších rodin s obživou na vesnicích.

Tvorba Vřesnického, tak jako mnoha jiných regionální spisovatelů, zmizela brzy po jeho smrti z paměti kulturní veřejnosti. Za jeho života měla však jeho díla svůj okruh čtenářů a některá z nich neunikla ani pozornosti renomované kritiky, byť hodnocení nebylo vždy příznivé. Například známý literární historik Leandr Čech o textech z knihy *Z roklí a strání* napsal: „...vydány byly zajisté za účelem jiným než literárním ..., nelze mluvit o literární ceně; zmiňujeme se o nich pouze proto, že tu a tam přímo se dotýkají a zasahují v ovzduší a prostředí, jež dosud – a jest to věru s podivem a ne na čest literatuře naší – skoro nedotknuto byvši nezrcadlí se v pracích beletristických. Menšiny české v uzavřeném území, české řemeslnictvo, české dělnictvo v práci a službách německých továrníků, jeho zápasy národní i sociální – hle, to také kus současného života českého, kus skutečného života, kus vlastního života, jehož jakékoli zachycení věrné by dalo beletrii české určité svéráznosti... Ale ovšem srdce sebe vřelejší nenahradí nedostatku sil spisovatelských.“¹²⁴

¹²³ VŘESNICKÝ, Jan. *Z roklí a strání: črty a obrázky z Podkrkonoší*. Praha, 1894, s. 115

¹²⁴ ČECH, L. Výpravná prosa. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1871-1921, 1895, 25(3), 276. ISSN 1212-026X

2.2.2.2.3. Cestou lopotnou

V rozhovoru s A. Dubským sám Vřesnický o díle uvedl: „*Život vlastního rodu a jeho příběhy i jednotlivých členů jsem zpracoval v rodinné kronice: Cestou lopotnou (1921).*“¹²⁵ Vřesnický vytvořil z těchto biografických údajů fikci, která se v některých jednotlivostech (názvy lokalit, jména osob apod.) rozchází s realitou. Fiktivní charakter vyprávění zvýrazňuje také užití vypravěčské er-formy. Smyšlená jsou i jména členů rodiny, včetně samotného autora, který zde vystupuje pod jménem Jaroslav. Jaroslavův životopis je v díle totožný s životopisem Vřesnického až do návratu z vojny. Vypráví se například o jeho studiu na gymnáziu v Jičíně, ze kterého ho rodiče na doporučení učitelů poslali na teologickou fakultu. I když se většina příběhu odehrává na Vřesníku, dostaneme se v několika částech s Jaroslavem i do Prahy, kde vysvětluje některé důvody, proč se rozhodl opustit seminář. „*Nediv se! Číst nesmíme ani Lumír, ani Světozor, ani Osvětu! Vrchlického básně skonfiskoval vicerektor Jelínkovi nedávno: řekni, je to možno ukojiti ducha pouze Blahověstmi?*“¹²⁶ Jaroslav ze semináře vystoupil a v rámci povinné vojenské služby se přidal k 5. pluku polních dělostřelců. Po návratu z vojny se ve skutečnosti rozhodl pro kariéru učitele, ale v knize, i když už při učení na kněze přemýšlel nad studiem filosofie, začal pracovat na poště v Praze.

Život a problémy rodiny Voňkovy jsou propletené typickými problémy na vesnicích v dobách, kdy byly rodiny převážně rolnické a co si nevypěstovaly, to neměly. Čtenář se tak může vžít do nelehké situace, když přišly bouřky a záplavy, které veškerou úrodu zničily, co vše mohl způsobit požár stavení, který se rychle šířil a mohl zničit nejen další úrodu, ale i další domy. Rodiny mezi sebou kupovaly a prodávaly louky, pole i stavení. Hezká je i vesnická soudržnost, kdy si rodiny navzájem půjčovaly různé náčiní.

V knize se objevuje mnoho jmen, ale pouze tři jsou vřesnická. I když je obec Vřesník prezentován jako Březina, objevují se v knize pasáže, které na Vřesník ukazují. Jednou z nich je popis návsi s křížkem, který tam stojí dodnes. „*Na návsi proti kříži stojí stavení obstarožné, došky kryté, dřevěná chaloupka pracovitého a svědomitého rolníka... Opodál je rybníček, oblíbené místo husí, kachen a dětí, které nejraději lovívají v něm pulce, jichž tu bývá na statisíce.*“¹²⁷ Na Vřesník odkazují i okolní města jako Miletín, Hořice, Zvičina, Pecka, Dvůr Králové nebo místa, která jsou známá převážně starším obyvatelům obce jako les Bukovec nebo Kalovský mlýn.

¹²⁵ DUBSKÝ, A. Senior spisovatelů vypravuje. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 1906-1945, 1941, **36**(205), 3. ISSN 1805-0905

¹²⁶ VŘESNICKÝ, Jan. *Cestou lopotnou: povídky z Podkrkonoší*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1922, s. 120

¹²⁷ Tamtéž, s. 3

Kromě popisů částí obce a okolní přírody je v knize hezky popsána i staročeská svatba, když se ženil nejstarší syn Jiří. „*Nevěstu musil ženich s družbou si vyhledat a vyprosit, se zvláštní obřadností provedeno nevěstino loučení, požehnání rodičů, cestou do kostela i z kostela házeny koláče, před obědem musila býti mísa rozbita a provedeno několik žertů, nevěsta musila plakat, hosté se smáli a zpívali a na konci přišli šumaři a zahráli skočnou.*“¹²⁸

¹²⁸ VŘESNICKÝ, Jan. *Cestou lopotnou: povídky z Podkrkonoší*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1922, s. 222

3. SHRnutí

Oba autory, které tato práce popisuje, můžeme zařadit mezi skupinu vlastenců z doby národního obrození. Lhota svou činností patří do první poloviny 19. století, kdy se začala postupně formovat česká buržoazie, česká literatura se rozšiřovala a diferencovala, dobové časopisy se diferencovaly podle témat i názorového zaměření. Hlavním tématem, o kterém spisovatelé včetně Lhoty psali, byla historie a vlastenectví. Velkou inspirací byly i Rukopisy, na což je poukázáno v kapitole o Lhotově největším díle *Miletín nad Bystřicí*, kde se objevila báseň z Rukopisu Královédvorského. Většina jeho příspěvků v časopisech zobrazuje jeho rodné místo a cesty po Podkrkonoší, které popisují tradiční zvyky této oblasti. Přesto, že se Lhota celá svá studia pohyboval mezi spisovatelskými velikány jako byli K. H. Mácha nebo K. J. Erben, nedokázal svou literární činnost povznést na takovou úroveň, aby byla do dnešní doby známá v široké veřejnosti. Jedním z důvodů může pravděpodobně být i období po roce 1836, kdy odešel z Prahy a začal se více věnovat politické kariéře v Podkrkonoší.

Druhý autor, Vřesnický, byl literárně činný hlavně ve druhé polovině 19. století. Díky učitelskému povolání, které vykonával celý život, jsou jeho texty vhodné hlavně pro dětské čtenáře. Oproti Lhotovi přispíval Vřesnický do více časopisů a vydal i více knih. Jeho texty jsou výchovné, a to jak vlastenecky, tak na mezilidské vztahy, zejména v rodině. Velmi často dává dětem za příklad postavy z historie, díky kterým nezanikly České země ani český jazyk. Už v jeho době nebyla některá díla hodnocená kladně. Kritika literatury pro děti a mládež, která se snažila prosadit poetičnost a pravdivost, velmi často vytýkala píšicím učitelům zjednodušenou psychologii a didaktičnost.

4. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo zobrazit životy a díla spisovatelů z 19. století, kteří ovlivňovali regionální literaturu v době národního obrození, i když nepatřili mezi čelní představitele dobové literatury. Jako hlavní materiály byly využité kronikářské záznamy, dobové články a tehdejší kritika některých děl, která byla vhodná k pochopení reakce čtenářů, ale i k objasnění, proč se tato díla vytratila z knihoven. Jak u J. N. Lhoty, tak u Vřesnického byl kladen důraz hlavně na literární kontext, na jejich časopisecké příspěvky a knižně vydaná díla.

První část, která pojednává o Lhotovi, je dále rozdělená na část životopisnou, časopiseckou a knižní. Lhotovo hlavní dílo *Miletín nad Bystřicí* může zaujmout i dnešní čtenáře, především z Podkrkonoší, ale i ostatní, pokud mají zájem o historii. Lhotovi se v něm podařilo zachytit vývoj od zakládání měst až po dobu, kterou sám zažil. Nejen podle tohoto díla, ale i podle časopiseckých básní nebo článků je patrné, že byl Lhota velmi vlastenecky založený a zakládal si i na svém rodném městě a jeho okolí, které zobrazil v několika básních a povídkách. Jeho zájem o lidovou slovesnost a venkov souvisí s romantickým smýšlením, které nedokázal do svých básní vtělit v tak vysoké míře jako například Erben nebo o 10 let později Němcová.

Druhá část věnovaná J. Vřesnickému je rozdělená stejným principem jako část předcházející. Vřesnický se zaměřoval na dětské čtenáře, pro které psal vlastenecké básně do časopisů i knih. Většina jeho děl má za cíl poučit, což se nelíbilo už dobové kritice. Díky tématu venkovského života můžeme jeho prózy zařadit i k venkovskému realismu na konci 19. století, kam patřili bratři Mrštíkové, Jan Herben nebo Josef Holeček. Způsobem zpracování těchto námětů se blíží více ke starším autorům jako byli František Pravda a Václav Kosmák. Vřesnický vydal větší množství knih, ale kvůli nedostupnosti některých z nich nebylo bohužel možné všechny rozebrat. Některé napsal i v 1. polovině 20. století, což nezapadá do časového rozmezí této práce.

Bakalářská práce se měla původně věnovat i životu a dílu F. J. Hollmanna. Během sbírání materiálu se ukázalo, že v literatuře převážně překládal anglické básně a jeho spisovatelská činnost nebyla tak bohatá jako ostatních autorů. Dalším důvodem, proč byl z této práce vynechaný, je nedostatek pramenů a literatury k zachycení jeho života.

5. SEZNAM LITERATURY

5.1. Prameny

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Bzí, inv. č. 106, Školní kronika 1849 – 1887

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Archiv obce Líšný, Školní kronika

Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, Čtenářská beseda Bzí, Pamětní kniha spolku 1870 – 1910

5.2. Primární literatura

BYSTRICKÝ, L. Květ. Poslání. *Večerní vyrazení: k užitečnému a kratochvilnému čtení*. Praha: V. R. Kramérius, 1831, **1**(48), s. 377

ERBEN, K. Jarmil. Touha. *Večerní vyrazení: k užitečnému a kratochvilnému čtení*. Praha: V. R. Kramérius, 1831, **1**(24), s. 185

KVĚTOSLAV. Pověsti a zvyky na Krkonoších. *Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Praha: J. H. Pospíšil, 1835, **2**(4), s. 34-36

LHOTA, Jan Nepomuk. *Miletín nad Bystřicí: příběhy jeho a památky*. Brno: J. N. Lhota, 1888

NÁLEVKA, Jan. Vladislav Svorný. *Štěpnice: příloha pedagogického časopisu Škola a život: čítanka pro mládež československou*. Praha: B. Rohlíček, 1883, **29**(8), 118-119. ISSN 2533-4212

RUKOPIS KRÁLODVORSKÝ. (ed. J. L. Pič). Praha: Melantrich, 1912

SLÁDEK, Josef Václav. *Spisy básnické: souborné vydání ve dvou dílech*. Praha: J. Otto, 1907

VŘESNICKÝ, Jan. Až já velkým budu. *Malý čtenář: Kniha české mládeže*. Praha: Hoblík, 1898, **17**(5), 79. ISSN 1802-6885

VŘESNICKÝ, Jan. *Cestou lopotnou: povídky z Podkrkonoší*. Praha: Československá akciová tiskárna, 1922

VŘESNICKÝ, Jan. *Dědoušek*. Praha: M. Knapp, 1897

VŘESNICKÝ, Jan. Na rozhledně. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1894, **24**(9), 846-847. ISSN 1212-026X

VŘESNICKÝ, Jan. Orá oráč. *Besedy lidu: laciný prostonárodní stabilní časopis*. Praha: J. Otto, 1900, **8**(26), s. 307

VŘESNICKÝ, Jan. *Pod bělorudým praporem: Znělky učitelské*. 1. Praha, 1892

VŘESNICKÝ, Jan. *Z roklí a strání: črty a obrázky z Podkrkonoší*. Praha, 1894

5.3. Sekundární literatura

- BAČKOVSKÝ, František. O "Květech." *Květy: list pro zábavu a poučení s časovými rozhledy*. Praha: J. H. Pospíšil, 1885, 7(7), s. 12. ISSN 1801-3007
- ČECH, L. Výpravná prosa. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1871-1921, 1895, 25(3), 276. ISSN 1212-026X
- Črta. MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2004, 89 - 95. ISBN 80-7185-669-X
- Dějiny české literatury. III, Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961
- DUBSKÝ, A. Senior spisovatelů vypravuje. *Venkov: orgán České strany agrární*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické, 1906-1945, 1941, 36(205), s. 3. ISSN 1805-0905
- FORST, Vladimír, Jiří OPELÍK a Luboš MERHAUT, ed. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Praha: Academia, 1985. ISBN 978-80-200-1572-3
- GROSSMANNOVÁ-BRODSKÁ, L. Literatura česká. *Vlast': časopis pro poučení a zábavu*. Praha: Družstvo Vlast', 1941, 13(11), s. 1085
- FRANCEK, Jindřich a Kristýna MATĚJKOVÁ. *Dějiny Jičína*. V Praze: Rybka, 2010. ISBN 978-80-87067-81-9
- GRUND, Antonín. Z jičínských vzpomínek Jana Květoslava Lhoty. *Památník Lepařova gymnasia v Jičíně*. 1. Jičín: Podpůrný spolek, 1933, s. 134 - 140
- CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984
- JANSKÝ, Karel. *Karel Hynek Mácha: život uchvatitele krásy*. Autor úvodu Karel KREJČÍ. Praha: Melantrich, 1953
- JIRÁSKO František. Jan Nepomuk Lhota. *Pod Zvičinou*. 2014, 32(4), s. 20 – 21
- JIRÁT, Vojtěch. Úloha „biedermeieru“ v českém národním obrození. *Portréty a studie* (ed. J. Čermák). Praha, Odeon, s. 548-551
- LF. Obrozenecký literát Jan Nepomuk Lhota. *Předvoj*. 1975, 16(28), s. 3
- MRŠTÍK, Alois. Literatura pro mládež. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999, s. 193-210. ISBN 80-85899-64-7
- PETR, Jaroslav. Anketa o literatuře dětské. ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999, s. 59. ISBN 80-85899-64-7
- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Počátky kritického myšlení o dětské literatuře*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. ISBN 80-85899-64-7

ŠTĚTINA, Karel, František PÖSL a František KASKA. *Jubilejní památník c. k. vyššího gymnasia v Jičíně*. Jičín: Knihtiskárna Bedřicha Outraty, 1907

TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Jan Nálevka Vřesnický - zapadlý vlastenec z kraje Pod Zvičinou: Ve škole na Vřesníku (1). *Pod Zvičinou*. 2007, **25**(1), s. 9 - 12

VODIČKA, Felix. *Dějiny české literatury*. 2., Literatura národního obrození. Praha: ČSAV, 1960, s. 310

WOLF, Vladimír – HALÍČKOVÁ, Dana. Jan Nepomuk Lhota (Život a dílo). *Krkonoše Podkrkonoší* 4, 1. vyd. Hradec Králové, Nakladatelství Kruh 1969, s. 254 - 296

ZÁKREJS, F. Nové písemnictví: Básně. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1921, **23**(3), s. 277-278. ISSN 1212-026X